UNIVERSUL LITERAR

PROPRIETAR:
SOC. AN. „UNIVERSUL" BUCUREŞTI, BREZOIANU 23-25
DIRECTOR ŞI AD-TOR DELEGAT, STELIAN POPESCU
Inscrisă sub No. 163 Trib. Ilfov

ABONAMENTE:
autorităţi şi instituţii 1000 lei
particulare 12 luni 500 „
6 luni 400 „
3 luni 210 „

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
BUCUREŞTI I Str. Brezoianu 23-25
TELEFON 3.30.10

Apare de 3 ori pe lună
PREŢUL 10 LEI

ANUL LII Nr. 31
Miercuri 10 Noembrie 1943
Redactor responsabil: TRAIAN CHELARIU

BIROU

HORIA DAMIAN — Natură moartă

DESPRE ESEU

de ION ŞTEFAN

Inutilitatea eseului, despre care Albert Thibaudet spunea că nu e decât un articol mai lung, de altfel repede deviat şi captat de jurnalism, e proclamată mai cu seamă de cititorii pasionaţi de roman şi poezie. Aceştia socotesc că orice eseu prin însăşi esenţa sa, este sortit unei existenţe de scurtă durată. Stimulat şi susţinut de prezenţa anumitor probleme în atmosfera unui oarecare moment istoric, el trăieşte strâns legat de acesta, şi în clipa când temele lui dispar din actualitate, se pierde şi interesul eseului care le desbătea şi punea o soluţie. Adevărul e însă că domeniul eseului nu e limitat de prezent. Problemele lui pot fi căutate în orice epocă istorică.

Dar cea mai gravă incriminaţie ce se aduce acestui gen e aceea că el n'ar putea păşi sub zodia creaţiei. Circulă eronata credinţă că în literatură nu beneficiază de nobilul titlu al creaţiei decât ceea ce purcede şi se adresează emotivităţii şi imaginaţiei. Pecetluirea unei opere cu exigentul titlu al creaţiei ar atârna prin urmare de rezonanţe afective. Dimpotrivă, ceea ce se îndreaptă spre intelect, spre creier, se consideră steril, înglobat spiritului analitic, nu constructiv.

E, fireşte, miraculos alesul dar prin care un talent poate să dea viaţă eroilor săi şi să facă din scrisul lui o oglindă, în care se răsfrânge — chiar ajustată ceva, dacă nu transfigurată, — realitatea concretă. Să se observe însă un lucru. Adevăratul scriitor, care dă la iveală opere într'adevăr viabile, plămădeşte materialul cărţilor sale în anumite frământări ale timpului, sociale şi morale, atingând chestiuni ardente, probleme cu greutate, dându-le uneori chiar o deslegare fericită îndărătul acţiunii. Prin urmare, autorul strecoară în romanul sau nuvela lui anumite semnificaţii, pe care o minte lucidă le poate desface cu agilitate dintre sinuozităţile aneqdotice. Şi pentru un cititor cu pretenţii, romanul lipsit de asemenea simboluri este o carte ratată. Sunt însă între cititori şi inteligenţe de un nivel mai scăzut, care lăsându-se covârşite în decursul unei lecturi de importanţa acţiunii, de senzaţionalul ei, de conţinutul material al cărţii citite, scapă ca printre degete semnificaţiile mai adânci ale ei. Sunt oameni care nu pretind aşa dar să învete nimic dintr'o carte, ci numai să se desfăteze.

Sarcina de a intui aceste semnificaţii ascunse şi a le destăinui masei cititorilor îi revine criticei şi într'o bună măsură chiar ziaristului, care introduce în câmpul său de observaţie şi evenimentele literare.

Dar ce anume este eseul? De sigur, o definiţie a acestui gen, cu o desvoltare uluitoare în timpul din urmă, este riscantă, mai ales că graniţele care i se acordă în uzul comun sunt foarte întinse.

Pentru poeţi şi romancieri, — deşi nici lor nu le e desagreabil să-l practice în subsidiar, — eseul constitue un gen hibrid. Pretinzând îndeosebi o dotare cu spirit analitic şi documentare, el ar fi doar o brodare pe marginea textelor. Înlănţuit pe această poziţie, eseistului nu i-ar fi dat să facă operă proprie. Eseul, în atari condiţii, e condamnat să fie o operă dependentă de opera altora. Creatorii de literatură pură care fac eseul aproape congruent cu critica, deşi conced că e imposibil să se delimiteze cu precizie locul unde încetează eseul şi începe creaţia, sunt convinşi că nu se poate nicidecum afirma că a produce eseuri înseamnă a crea. Creaţia presupune elemente noi, în stare clară, nativă, presupune deci „naştere", în timp ce eseul presupune elemente cunoscute, presupune deci „facere".

Răspunsul ce-şi aşteaptă această acuzaţie, deşi nu se poate nega că şi eseul îşi scoate elementele din frământările vieţii, făcând uz însă de alte mijloace decât romanul, e cam greu de formulat. Concedem totuşi că eseistul purcede din ziarist, că îndeletnicirile lor sunt adiacente. Eseul e genul ce convine împrejurărilor turburi, timpurilor ce nu permit decât lectura pe apucate şi notarea impresiilor marginale. Metoda lui e la origine notaţia. Bănuim că perioada de nesiguranţă şi continue tribulaţii a evului mediu a cunoscut din plin aceste notaţii pe marginea textelor clasice, favorizate anterior de o stabilitate imperios necesară elaborării creatoare, lipsită de scopuri practice.

Dar notaţia nu pretinde neapărat existenţa operelor, căci ea se poate face, cum spuneam, şi în marginea evenimentelor şi a problemelor desprinse din ele, încât nu dependenţa de creaţiile altora este caracteristica eseului, ci mai de grabă gustul schemelor, refuzul figuraţiei, al incorporarii semnificaţiilor şi problemelor surprinse într'o tabulaţie susţinută de un număr de personagii.

Dacă spiritul democratic a insuflat vieţii o anumită grabă şi dacă oricarei culturi îi este inerent un principiu aristocratic, e sigur ca democratizarea lumii a favorizat eflorescenţa eseului, atât prin grabă pe care o promovează, cât şi prin abstracţia pe care o iubeşte. În plus, prin democratizarea culturii, eseul a devenit genul prin care scrisul a dat posibilitate oricărui talent să-şi acorde titlul de scriitor.

Că problemele tratate de eseist corespund celor care iau viaţă în opera romancierului, poate să verifice orice cititor atent. Prin aceasta, domeniul criticei propriu zise nu e încalcat, pentrucă eseul nu aspiră să caracterizeze creaţiile, să le ierarhizeze şi nici nu-i e absolut necesar să-şi extraga subiectul din ele. Izvorul eseului se suprapune în mare parte pe acela al romanului; diferenţa dintre aceste două genuri e dată de mijloacele de cercetare şi instrumentele de lucru.

Un fapt însă care e demn de reţinut e imixtiunea metodelor eseistice în unele romane moderne.

Cercetând cu atenţie geografia romanului modern, se va băga de seamă că sectorul închinat analizei minuţioase, adâncirii psihologice, este pe care sa înnăbuşe pe celelalte. Şi, ceea ce ar trebui să ne îngrijoreze întrucâtva, mai curios e faptul ca romanul modern, deşi sondează profunzimile sufletului omenesc, nu are totuşi suflet. Autorul ne apare ca un om fără dragoste pentru eroii lui, fiind absorbit de disecţiile sale printre cutele inconştientului nostru, de unde, cu o indiscreţie ne mai întâlnită, scoate la suprafaţă taine şi mizerii pe care le-am fi dorit, dimpotrivă, îngropate pentru ochii altora. Spiritul analitic, închinat lucidităţii glaciale, împinge fatal aspectul romanului modern către eseu, adresându-se minţii omeneşti în primul rând.

Desvoltarea eseului este deci în pas cu configuraţia psihică a omului modern şi se poate ca odată, lărgindu-şi cadrele împăciuitor, el să înglobeze şi o mare parte din celelalte genuri, care i-ar rămâne secundare. Am avut o vogă a epopeei, alta a poeziei, acum în urmă a romanului şi se poate că o vom vedea şi pe-a eseului. Nu e vorba să discutăm valoarea lui ca atare. Cu toate obiecţiile unora, el va trăi, pentrucă îl susţine tocmai timpul, pe care detractorii i-i fac dimpotrivă duşman neîmpăcat.

Albert Thibaudet recunoaşte şi el că eseul a cunoscut după războiu o soartă înfloritoare, fiind favorizat de moda colecţiilor, în care scriitorii erau invitaţi să-şi dea răspunsul lor, „ca liceenii", la diferite întrebări ridicate de editori. Tot el mai spune că „în cursul unei generaţii, literatura de idei comportă totdeauna o întârziere faţă de literatura poetică şi imaginativă. Gânditorul intră în acţiune şi influenţează la o vârstă mai înaintată decât poetul şi romancierul".

Gânditorul eseist se dedică indiscutabil rezolvării unor chestiuni, dacă nu mai grave, în tot cazul mai permanente şi mai esenţiale, deci şi de o circulaţie mai restrânsă decât ziaristul. Acesta din urmă rămâne mai la suprafaţa lucrurilor, mărindu-şi însă aria de observaţie. Ziaristul nici nu prea e tentat să se ridice la idei generale, pe eşafodajul faptelor observate. Evident, de multe ori e prins şi eseul în cursă de ispita unor aspecte mai contingente ale vieţii cotidiene şi deci supuse mai mult unei fluctuaţii rapide. Ceeace nu înseamnă că eseul care le punea o deslegare ar fi silit să-şi piardă valoarea, prin anularea interesului pentru chestiunile desbătute.

(Urmare în pag. 2-a

Poetul ardelean George Boldea

de ION APOSTOL POPESCU

Despre George Boldea nu poţi scrie decât copleşit de greaua părere de rău, că mâna unei morţi aspre a incremenit prea de vreme pana stelară a acestui pur şi sincer făuritor de cântec ardelean. De numele lui George Boldea se leagă multe lunami de trecute năzuinţe literare ardelene.

Căci acest poet a fost dela început până la sfârşit numai al poemului, iar entuziasmele lui literare s'au revărsat peste tot ca nişte scumpe boabe de mărgăritar.

Mai sunt şi astăzi unii care au să impute câte ceva versului său înalt şi liniştit totodata, ca sfârşitul de mătasă al unui amurg. Desigur, e grea evadarea totală din contingenţele materialului şi ale contemporanului, pentru a putea privi absolut senin opera aceluia, care alături de tine a pus încă o piatră de azur la zidul sacrei catedrale a poeziei. Noi ne asociem însă la părerea poetului Emil Giurgiuca, susţinând laolaltă despre George Boldea că: „el este crainicul mişcării ardelene şi unul dintre cititorii ei. Un aristocrat al versului, un poet cu suflet de înger". Păstrăm, desigur, şi câteva rezerve necesare în legătură cu mărturisirea de mai sus a lui Emil Giurgiuca, dar în mare trebue să-i dăm dreptate, când il referă pe George Boldea la tânăra poezie ardeleană.

George Boldea a ridicat şi a implântat sus de tot, poate acolo în imperiile selenarului, un steag sfânt în numele tinerei poezii ardelene. El a însemnat atunci un curaj pentru tânărul poem transilvan. Insfârşit una din marile lui realizări, prin care a devenit un vestitor al tânărului cântec ardelean, este participarea-i neobosită la ctitorirea revistei „Abecedar". Revista „Abecedar", apărută întâi la Brad şi apoi la Turda, a însemnat deşteptarea unor autentice şi bogate ogoare de poezie tânără ardeleană.

Ori, cei care a dat un contur, o direcţie şi un nimb de autenticitate „Abecedar"-ului, a fost în primul rând George Boldea. Ceea ce prea puţini din noi ştiu astăzi şi tot atât de puţini cunosc şi cât de fructuos a fost aportul revistei „Abecedar" pentru destinul sacrei lamure a poeziei ardelene mai noui.

Dar George Boldea a fost atât de modest în vieaţa cea de toate zilele. Nu şi-a strigat niciunde orgoliul şi nici n'a căutat să i-se imprime numele pe vreun frontispiciu oarecare.

In această atitudine a lui se întrezăresc tocmai câteva din trăsăturile fundamentale ale arhitecturii spirituale ardelene; adică gravitate şi lucru în tăcere.

Poezia lui George Boldea ne apare astăzi ca venind dintr'o depărtată lume de azur, dacă nu chiar a frumosului pur. Nici un smalţ inutil în altarul acestei poezii, iar natura secretă a frumosului este cucerită cu o virtuozitate deosebită. Ţinutul acestei poezii tristă de multe ori este de undeva din înălţimile frumosului inalterabil. Armonia poemului său este de o realitate proprie şi fiecare stih te ademeneşte cu un farmec nou. In poemul lui George Boldea emoţia ne apare purificată de orice exagerare. Coloarea şubredă a retoricului lipseşte din poemul său. Din acest punct de vedere se situează, poate, în cadrul vremii lui pe un loc unic. George Boldea ne apare deasemeni dela început ca un poet al dragostei şi al sfintelor şi intimelor nostalgii:

„Cu nostalgia apei ce se duce'n [mare
Eu vin să-ţi văd surâsul răsărit,
Lumina lui păleşte cerul înflorit
Şi giulgiul de argint de pe [albastra floare.
Mă simt, brumat de toamnă [f'nsângerată,
Un crâng ce'n agonie cântă, arde [veşted,
Inzăpezit de tine-aş fi un creştet
Ce trist cu simfonii de-azur [se'mbată".
(„Nostalgie")

Totul este intim şi sincer ca litania de seară a privighetorii din dumbravă. Un cântec ai tristeţilor de pe urmă ne apare aproape întregul lui volum de versuri intitulat „Soliloquii".

Cele două strofe prezentate sunt astfel concludente:

„Şi vânul sângelui clocotitor de [visuri,
Abia'ncăpând în amfora-mi de [lut,
Se vrea cu setea dragostei băut
Precum se vor şuvoaiele'n [abisuri.

(Urmare în pag. 4-a).

UGO FOSCOLO

de prof. FĂNICĂ GHEORGHE

Tot atât de masiv reprezentant al veacului romantic, expresie tot atât de definitivă a Romantismului mondial, şi tot atât de mare poet al Italiei moderne, ca şi Giacomo Leopardi, şi un premergător al acestuia — trăind aceiaşi sfâşietoare împreunare de contraste, cu acelaş sentiment al reculegerii şi al chemării sale în lume — a fost şi poetul Ugo Foscolo.

Dacă reprezintă aceiaşi sinteză a unei generaţii fatale, care a revoluţionat lumea, dându-i o nouă configuraţie spirituală—Romantismul veacului al 19-lea—Ugo Foscolo este însă şi unul dintre cei mai îndrăgostiţi de Frumuseţea antică, dintre poeţii lumii moderne. Creiator de atitudine clasică şi spirit prin excelenţă romantic, el a fost un mare idealist, care nelăpsit fiind şi de un simţ al realităţii, al adaptării la această realitate, avea să rămână consacrat definitiv în crezul conştiinţei naţionale italiene. Nimic mai frumos şi mai încântător pentru o personalitate creiatoare, pentru un iluminat, pentru un geniu, care avea revelaţia celei mai solare iluzii, — cea a Poeziei!...

Aşa-l vedem pe Foscolo — un romantic atât de mult îndrăgostit de poezie şi cântec, cât putea să-l lase cea mai vastă cultură antică, pe care şi-o însuşise vreodată un scriitor din spiritualitatea veacurilor din urmă. A te apropia de el, a-l cunoaşte, înseamnă a cunoaşte înseşi caracterele specifice ale marei literaturi italiene şi rosturile ei mesianice în întregul fenomen literar al lumii...

Se naşte în luna Ianuarie a anului 1778, la Zante, capitală a insulei Zacinto, aproape de coastele cele mai de jos ale Italiei, un orăşel de un aspect încântător aşezat cu faţa spre mare. Aci a văzut Ugo întâia oară lumina soarelui, pe această insulă care se numără printre cele ce cred că din spuma mării lor s'ar fi născut Zeiţa Afrodita. Fiu al doctorului Andrea Foscolo, originar din Veneţia şi al frumoasei Diamantina Foscolo, fiica unui mare croitor grec din Zante, cel mai mare dintre trei fraţi şi o surioară, aici îşi petrece o parte din copilărie. Prea mic, dar visător şi tare sensibil la tot ce era în jurul lui, la tot ce se petrecea lângă el. Primele noţiuni de abecedar, primile silabisiri şi, foarte repede, primul contact chiar cu Socrate, Xenophon sau plutarch, i-au fost administrate de însăşi mama lui, femee foarte cultă şi inteligentă. L vârsta de numai 7 ani, părăseşte Zante cu familia, tatăl său fiind numit la conducerea spitalului din Spalato, pe coastele Dalmaţiei, unde se stabiliesc. Numai la trei ani dela această transferare, moare tatăl său însă, prea tânăr încă. Copilul, sensibil şi plăpând, intră într'o tristeţe înfricoşătoare. Mama sa, rămasă văduvă, se reîntoarce cu copiii la Zante. Grija de o educaţie cât mai completă a lui Ugo, o face însă să plece de aici, înfruntând toate riscurile unei situaţii materiale precare, spre a se stabili la Veneţia.

Aici îşi începe adolescenţa sub semnele unei uimitoare precocităţi literare. Intr'o atmosferă de vălmăşag, de promiscuitate, de porniri şi entuziasme, începând să urmeze cursurile Universităţii din Padova, cu sufletul deschis pentru atâtea şi atâtea orizonturi, cu toate că se deslănţuise în conştiinţa sa furtuna răscolitoare a îndoelii, cunoaşte personal pe cei mai de seamă literaţi ai vremii sale şi se împrieteneşte cu ei. Arzător şi dinamic, intră în politică, începe să scrie şi foarte curând începe să i se desluşească două mari pasiuni, sub semnul cărora avea să-şi deapăne zilele cât va trăi: Frumosul şi Iubirea.

Frecventează faimosul salon literar al distinsei doamne Isabela Teotechi, care-l întâmpină cu atâta reală bunăvoinţă, de altfel ca şi toate arcadienele academiilor şi saloanelor literare din sfârşitul veacului al 18-lea. Studiind prin toate bibliotecile vremii, aprofundând Antichitatea în ce avea mai statornic şi mai înalt, pasionat cititor al lui Young şi al poemelor lui Ossian, admirator al lui Ippolito Pindemonte, entuziasmat, în anii hotărîtori ai formaţiei sale, sub influenţa lor, cu o pronunţată notă de tristeţe şi melancolie, aveau să apară primele încercări poetice ale lui Foscolo.

Parini şi Monti îl vor înrâuri în privinţa alegerii între Antici şi Moderni. In aceşti ani scrie Foscolo, între altele şi poema în versuri „La Giustizia e la Pietà", mai mult un discurs cu caracter moral filozofic. Traduce din Anacreon, Saffo, Teocrit, Horaţiu şi Catul. Studiază pe Sofocle, pe Alfieri, Shakespeare şi Voltaire... şi scrie, scrie şi citeşte — lecturi, însemnări, pagini copiate, mii de cărţi citite ziua şi noaptea, iarna şi vara, cărţi din toate timpurile şi din toate locurile.

Foarte puţin elegant, însă de o îndrăsneală provocătoare în lume, începe să trăiască şi iubirea sub semnele unei brutale sinceităţi, care îi va pricinui stări sufleteşti de o copleşitoare melancolie, de o sfâşietoare tristeţe. In vârstă numai de 18 ani, se plânge de răutatea şi goliciunea lumii. Când înclina să fie convins că totul în viaţă nu este decât îndoială şi durere, având într'însul încă nestins focul entuziasmului şi al gloriei, începe să pună stăpânire pe sufletul lui o nouă mare realitate: Patria! Şi, în adevăr, „odată cu dispariţia celui din urmă Doge şi cu impunerea de către Napoleon Bonaparte a celei dintâi Constituţii republicane. la Veneţia, entuziasmat, poetul s'a înscris în rândurile celor mai aprigi exponenţi ai Liberalismului revoluţionar, gata să devină din cetăţean şi poet, luptător şi soldat pe câmpul de bătae". Aşa isbuteşte să reprezinte pe scena teatrului Sant' Angelo din Veneţia, tragedia sa Tieste, pe care o lucrase între vârsta de 16 şi 18 ani, cu subiect împrumutat din Mitologie, tragedie care-şi avea destule antecedente tematice la Antici cât şi la Moderni şi care trebuia să descopere ideile sale personale revoluţionare cu privire la actualitatea politică.

Romantic de cea mai autentică esenţă, îşi iubea tot atât Neamul şi ştia că alături de dorul de a trăi, există şi jertfa de viaţă, pe care evlavia Neamului o slăveşte ca pe cel mai sfânt dintre darurile fiinţei — integrare definitivă a omului vremelnic în existenţa eternă a Patriei!... Prin acest masiv sentiment al omului şi prin această integrare a rostului lui într'o existenţă naţională, Foscolo este reactualizat astăzi de întreaga generaţie europeană de eroi, generaţie pe care n'o mai sperie nici un taraf al morţii şi se opineşte fără popas să urce încă, spre a-şi astâmpăra setea şi neastâmpărul vieţii la isvoarele vii ale tuturor culmilor...

(Urmare în pag. 3-a)

Despre o pată de cerneală

de ION FRUNZETTI

Prietene care-ţi cauţi în lumea simbolurilor cu nume propriu subiecte de scris, şi nu te poţi aşterne fără ele *muncii* acesteia pe care tu o mai numeşti încă, juvenil, „creaţie", nu ştiu dacă ai să înţelegi că pentru tine rânduiesc aici, aceste vorbe simple, despre teme lipsite de prestigiul complicaţiei

Ştiu că-ţi plac formulele neologistice cu cadenţă anteproparoxitonă, şi că-ţi scandezi frazele mai mult pentru efectul lor sonor, (între noi: suspect de oarecare grandilocvenţă semidoctă) decât pentru a le surprinde, — ciocănindu-li-le ici şi colo ca un olar ulcioarele, după scoaterea din cuptor, calitatea timbrului şi viciile nevăzute, eventual, dacă au plesnit la copt. Să nu te surprindă că nu te urmez; ştiu, asta-mi va scădea oarecum tirajul. Mi-a spus-o mie într'o scrisoare frumos ticluită şi, probabil, citită 'n recreaţie tuturor camarazilor de gând şi iluzii din clasa de curs superior a liceului din care tu ai ieşit acum, un tânăr ca şi tine (ca şi noi! ce naiba...), care mă numea *„catalizator al setei spirituale adolescente"*. (nu te speria, cum m'am speriat eu la început: mi-a spus un prieten avocat că nu-i nimic infamant şi că, întru cât îl priveşte, juridic vorbind, nu ştie să fie un fapt pedepsit de nici un cod în vigoare ori desuet). Era o scrisoare frumoasă, frumoasă după conceptul romantic, plină de elogii şi ameninţări, elogii la adresa „felului meu părăsit de a scrie" şi ameninţări, prooroc-indu-mi uscăciunea spirituală, dacă mai continui să stric bârtie oftând după nişte biete păsărici electrocutate, ori aspirând talaj de brad ca să evoc pădurea, „anodină şi neutră d. p. d. v. spiritual". Am aflat dela tânărul meu cititor, care-mi bârfea acum un an, într'o altă scrisoare, datată dintr'o pitorească staţiune de munte, sgomotul capitalei pe care-l numea, ca şi tine azi, „dinamism", că-mi scade creditul scriitoricesc printre liceeni şi cam să dau în curând faliment, afară numai dacă nu m'or salva pensionatele de fete, consumatoare de acadele poleite, de genul celora pe care le public de vre-o douătrei luni încoace, de când am „renunţat la articolul de idei", gen grav şi nobil preţuit cu deosebire la vârsta când toate ideile sunt reflexe ale sentimentelor, şi gustat, fără excepţie şi fără discernământ, fie că e semnat simplu Mircea Eliade, fie că e parafat cu preţuitele cozi, canafi şi bibiluri baroce, care materializează grafic numele vreunui ilustru profesor dr. Anonimescu, laureat al seminarului de literatura secolului XIX dela Universitatea din Cernăuţi.

La urma urmei, mi-am zis, o fi având dreptate. Şi-am continuat să scriu despre morminte şi cimitire, despre grădini, despre piţigoi şi toamnă, despre frunze căzute şi despre golfuri cu lumini caleidoscopice, cu sentimentul că-s mai cinstit decât oricând, cu mine, cu lucrurile despre care scriu, cu cititorii, şi cu cenzura pe de-asupra.

Mi-a venit la un moment dat să scriu şi despre dragoste, dar mi-a fost teamă că n'o cunoscusem, sau că, mai exact, n'o recunoscusem de câte ori mi se păruse c'o întâlnesc, după prima, apusă la 19 ani, — şi-am pornit s'o întâmpin. Ştiu acuma că geografia ei înscrie vecinătatea teritorială a morţii, şi că, asemeni acesteia, e de nespus, altfel decât circumlocutoriu şi aproximativ: cei care-o trăesc nu se mai întorc la naivitatea credinţei în luciditatea necesară, şi dacă se'ntorc vreodată e ca şi cum ar fi murit şi-ar fi înviat, fără să-şi amintească măcar ceva, ca somnambulii.

De-aceea n'am mai încercat să aflu, ca să scriu, nimic din ceeace nu ştiam, şi cred că 'ntr'o zi voiu putea spune că din toate câte le-am ştiut, cele cu care m'am purtat mai puţin cavaleresc au fost cele trâmbiţate public, ca la un mezat al spiritului, întovărăşite de toba deasă ca grindina a linotyp-ului şi maculate de cerneli în rotative ori la maşinile plane.

„— Ce s'a întâmplat?", mă interoghează, apostrofându-mă, tânărul meu procuror. „— Ce s'a întâmplat?", simt că mă sfredelesc pe stradă ochii cunoscuţilor. Şi, prin vitrina unei cafenele sinonimate glumeţ, odată, cu omologul auditiv *„du pet"* înlocuind pe *„de la paix"*, şi care, dela gluma aceasta m'a exclus (ca şi cum, înainte de ea, m'ar fi putut vre-odată ispiti....) prin cristalele vaste dinspre stradă, dincolo de care geniile beau „jvarţ", ochii confraţilor mă compătimesc:

— Ce i s'o fi întâmplat?

Nedumerirea le e cu-atât mai mare cu cât, aparent, când mi se vorbeşte, dau semne că aş fi în toate minţile; ochelarii, apoi, sunt ca mai înainte, fularul vişiniu flutură jumătate peste umăr, la fel, prost înnodat, şi degetul mijlociu al mâinii drepte poartă aceeaş, caracteristică, bătătură, scrijilată de ghevintul tăios, de ebonit, al stiloului, şi afumată galben de nicotină.

— Vara asta te-a schimbat, îmi spune şi prietenul de redacţie, miop şi blond la inteligenţă, ca o fetişcană cu cozi. Nu ştim ce-i cu tine!

Nimic! Ce să fie? Atâta doar, că am descoperit ceva. Ceva care nici nu se poate spune, şi de care, de m'aş încumeta să-l spun, ar râde toată lumea, pe bună dreptate. (Nu fiindcă e de râs, dar fiindcă nu e de spus, pur şi simplu, fiindcă *nu se poate spune).* Cum, ai să mă întrebi, prietene care-ţi scandezi încântat frazele proparoxitone, cum poţi să spui asta tocmai dumneata, dumneata care susţineai că expresia e un tact, cel din urmă tact, al ritmului vieţii însăşi, şi că nici o experienţă, în măsura în care e trăită deplin şi rodnic, nu poate să nu-şi ceară încoronarea în expresie? Dumneata care susţineai, parafrazând pe Vogt şi Molleschot şi pe materialiştii ontologiei germane a secolului trecut, că „omul *este* ceeace *e în stare să exprime*? Dumneata care dădeai artistului norma — ca un adevărat esteician ipocrit ce eşti, enunţând caracterul explicativ al esteticei şi lipsa de justificare a esteticei normative,

(Urmare în pag. 2-a)

SAVU MOGA — Icoană pe sticlă

Digitized by Romanian Academic Library Cluj

Cronica dramatică

TEATRUL STUDIO: „ȘCOALA CERȘETORILOR", comedie în trei acte de N. KIRIȚESCU.

TEATRUL MUNICIPAL: „ELLEN ȘI MARY", versiune românească **în 6 (șase)** tablouri de **NELLA STROESCU.**

TEATRUL MIC: „SECRETUL" piesă în trei acte de EDOUARD BOURDET.

O glumă teatrală care pe alocurea vrea să fie serioasă.

Un fel de grotescă, un fel de glumă **tragică.**

Scrisă de un autor de reviste.

Cele de mai sus i-ar scuza factura dacă d. Kirițescu n'ar fi voit ca piesa d-sale să fie cu tot dinadinsul comedie și să se recomande ca **atare.**

Atunci, însă, se schimbă treaba. **In loc să iasă ce-ar fi putut** să iasă — având scuza de-a nu fi mai mult decât ce-a vrut să fie — iese un fel de compoziție hibridă și, încă, supărător de hibridă.

Fiindcă d. Kirițescu, ca toți scriitorii de reviste, trece greu dela glumă la dramă. Nu sunt obișnuiți.

Comicul la ei este glumă, gluma este șarjă, șarja este pamflet.

Iar pamfletul.. este numai pamflet.

Adică nu e teatru.

Fiindcă teatru este altceva.

Deși se întâmplă cu regularitate un lucru banal: îmbrăcând o formă anumită — dialogul — problema teatrului pentru mulți **este rezolvată în sensul** că orice producție mai mult sau mai puțin literară care este scrisă dia**logat este teatru,** tot așa după cum orice lucru scris în versuri este poezie, chiar dacă ar fi să **se** povestească drumul dela Iași la Pașcani.

Din moment ce e dialog, e teatru; din moment ce-i vers, e poezie.

Așadar, când d. Kirițescu vrea să meargă pe laturea comicului se trezește devenind în plin pamflet. După cum și invers: când vrea să meargă pe laturea dramatică, sucombă în didacticism moralizator, care, iarăși, nu e teatru.

Căci se mai întâmplă și asta: din când în când d-sa își aduce **aminte că a făcut prea multe „glume", „pointe" și „bancuri" și atunci îl mai „arde"** și câte-o lecție de morală cum ar fi:

„Munca e brățară de aur"

sau

„Omul bun și cinstit
„El de toți este iubit
„Iar cel rău și viclean
„El de toți este dușman (?!)

(Cel puțin în forma asta se cântă pe la grădinițele de copii).

Ori la d-sa combinația și încercarea unei reuniri a acestor două caracteristici — comicul și **dramaticul, în realitate pamfletul și discursul moral — n'au înlăturat** niciunul dintre neplăcu**tele aspecte ale fiecăreia din componente ci, mai degrabă, rezultat neașteptat, a reușit** tocmai să le înmănunchieze!...

Piesa totuși are multe calități, este de spirit — care se poate **spune că e risipit peste tot cu amândouă mâinile** — e plină de **interesante trăsături satirice la adresa unor prea cunoscute moravuri ale societății actuale, are admirabile observații în legătură cu viața și existența acestei lumi a cerșetorilor — chiar surprinzătoare într'o oarecare măsură — prin urmare un mare număr** de lucruri bune cari dovedesc că **d. N. Kirițescu dispune, totuși, de mijloacele** necesare spre a scrie teatru bun.

Să-mi fie iertat dacă, în această situație, voiu considera totuși piesa d-sale actuală, ca ne**realizată.**

Cel dintâiu care o regretă este **scriitorul acestor rânduri, care niciodată nu-i bucuros să critice** o **lucrare — și în special românească — ci, dacă se poate, să aibă ocazia să laude cât mai multe...**

Aici, însă, sunt dator câteva explicații—cu totul de ordin general, nefiind referitoare numaidecât și numai la d. Kirițescu, — deoarece în această chestiune se bat cap în cap două păreri: după una trebuie să lauzi orice producție originală, să fii cât mai îngăduitor chiar și cu slăbiciunile ei; după a doua părere, trebuie să fii necruțător cu tot ce este slab, nerealizat, fals, lucru **gol.**

Părerea justă cred că este aceasta din urmă, fiindcă am so**cotit întotdeauna** că numai critica este constructivă!

Și acum, după toate aceste lămuriri, să revin la spectacolul propriu **zis.**

Interpretarea în general a fost **bună.**

In rolul lui Covrig, foarte bine în primul rând d. C. Antoniu.

Și bine deasemenea și d. Ion Manu, deși câteodată cam inaderent rolului.

D. Vasile Lăzărescu s'a integrat cu mult firesc ansamblului și semnificației personajului voită de autor.

Bine deasemenea și d. Niki Atanasiu; de data aceasta, ne-a dat o realizare deosebit de reușită în diferitele ipostaze ale rolului d-sale.

Cu o frumoasă prezentabilitate scenică și foarte potrivit ca temperament pentru rolul doctorului, d. C. Mitru.

In ce privește rolul ca să zic **așa principal feminin al Emiliei, a fost interpretat de d-na Kitty Gheorghiu-Mușatescu** care, dela început, a dat o oarecare distincție și **a împrumutat ceva cald,** uman, personajului interpretat de d-sa.

Bine deasemenea d-na Maria **Voluntaru cum și d-ra Emilia Cosachievici.**

In celelalte roluri, interesanți **și reușiți d-nii I. Anastasiad, N. Dimitriu, I. Horațiu, Ș. Holban, N. Făgădaru, D. Ene, I. Lucian, N. Cristescu și E. Cassian,** prezentându-ne cerșetori, directori, chelneri, feciori, etc. — în special foarte reușită acea compoziție a cerșetorului de „specialitate" cretin — cum și d-nele Margareta Dumitrescu-Săileanu, Victoria Corciova și copiii Ersiliu Rill, Mihail Stănculescu, Nora Ghițescu și Floria Damian.

Direcția de scenă d. V. Enescu **S'a dovedit deosebit de** bună — cu excepția primului tablou, nereușit, deoarece dă o viziune de peisaj și mediu rural, în contrast deci cu textul — merit cu atât mai mare cu cât este de presupus că a avut de întâmpinat dificultăți deosebit de serioase și, oricum,... neobișnuite.

In scurt, luat în totul, un spectacol în felul lui bun, însă, cum am arătat și în măsura în care am arătat, nu îndeajuns de realizat pe un plan artistic și dramatic... „pur".

*

Piesa lui Francis de Croisset este bună. Se cunoaște că este a unui om care știe că face teatru, să compuie teatru, sau, cum am zice noi, de pe malurile Dâmboviței, s'o aducă din condeiu.

Un fel de piesă polițistă cu „hapy-end", cu sentimentalități cari trebuie să meargă la inima publicului mijlociu, cu mici incursiuni în morală, cu unele scene amuzante, cu replici inteligente, în scurt o piesă care se poate asculta și care într'o mare măsură, poate ține atenția spectatorilor.

Interpretarea a fost destul de bună.

Cu această ocazie s'a relevat în mod deosebit d-na Margaretta **Papagoga. Am văzut-o creind** lucruri bune chiar și într'un rol **episodic din „Chemarea Codrului". D-sa a avut un frumos rol de compoziție și un joc de scenă inteligent condus și cu** multă sensibilitate dar, în prin**cipal, deosebit de inteligent.**

Cred că aceasta este caracteristica principală a realizărilor d-sale.

Bine deasemenea d-nii: Emil Botta, Aurel Rogalschi, George Sion, Dinu Macedonschi cum și d-nii Cezar Theodoru, Valeriu Pascu, Alfons Brunetti, Gh. Patrichi, Vasile Hașeganu, Stan Iorga, Sergiu Dumitrescu.

De asemenea bine d-nele Renée Anny, Silvia Folini, Nora Vasilescu, Melania Cernico și Ulpia Hârjeu Botta.

Direcția de scenă a d-lui Mihail Zirra bună, chiar bună!

Decorurile d-lui Tr. Cornescu și ele bune, adecuate.

*

La Teatrul „Mic" se dă o bună piesă franțuzească, din cel mai autentic gen, realizată toată pe estompări și nuanțe, o piesă fină, cu un interesant și bine susținut conflict dramatic, fără ca totuși să se exploateze acest conflict pentru a se realiza scene tari, cu dialoguri și sentimente prezentate brutal.

Piesa, grație în primul rând regiei d-lui Victor Ion Popa și-a păstrat în întregime parfumul ei franțuzesc.

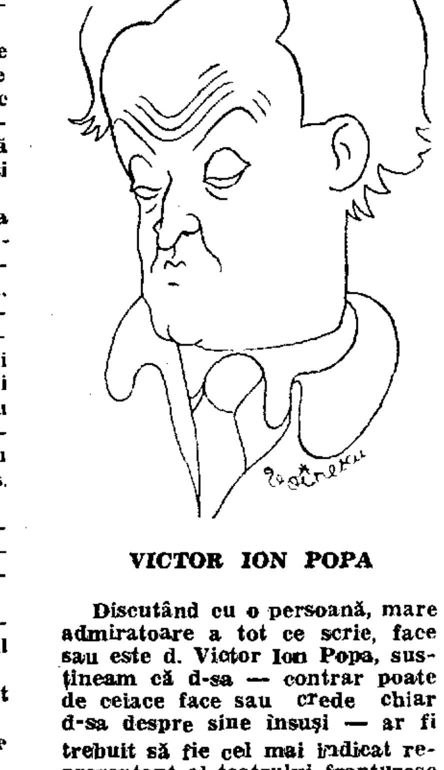

VICTOR ION POPA

Discutând cu o persoană, mare admiratoare a tot ce scrie, face sau este d. Victor Ion Popa, susțineam că d-sa — contrar poate de ceiace face sau crede chiar d-sa despre sine însuși — ar fi trebuit să fie cel mai indicat reprezentant al teatrului franțuzesc la noi. Și nu numai ca realizator al acestui teatru dar chiar și sub raportul creației.

Și mă întreb dacă preferințele d-sale pentru anumite autohtonisme nu-s, cu toate incontestabil foarte temeinicele aparențe contrarii decât reminiscențe romantice, ale unor teorii literare din vremea tinereții d-sale, devenite astăzi pentru d-sa o anumită mistică. Nu e locul de discutat lucrurile acestea aici — le-am consemnat și dacă împrejurările îmi vor permite, poate le voiu publica altădată — dar mă întreb, totuși, dacă nu cumva, alta fiind sensibilitatea d-sale reală, nu a fost mereu pe alt făgaș! Și poate tocmai atunci când s'a crezut mai autentic.

Punerea în scenă dela Teatrul Mic, vine să-mi confirme — cel puțin pentru mine — acest lucru (cu toate că simpla lui enunțare pare paradoxală). **In aceiași privință conferința de anul trecut dela „Ateneu", a fost și ea revelatoare pentru nedumeririle** pe cari putea să mi le ridice o ast**fel de impresie.**

Cum am spus, despre toate acestea cu altă ocazie.

Revenind la „Teatrul Mic", se poate spune că grație d-lui Victor Ion Popa, acest spectacol a fost un lucru frumos, nuanțat admirabil, realizat.

Jocul actorilor, închegarea „textului" în ceiace se numește „spectacol", totul s'a resimțit de gustul și admirabila d-sale pricepere, înțelegere și nuanțare.

Talentul d-nei Eugenia Zaharia și a d-lui V. Valentineanu s'au vădit astfel și cu acest prilej. Spiritualul și inteligentul joc de scenă al d-nei Nelly Sterian deasemenea.

Deasemenea și talentul d-rei Mimi Enăceanu, în toată tendința d-sale de a vulgariza rolurile. (Aceasta este drept însă are haz. In personagiile lui Caragiale cred că i-ar sta bine. Și cum noi nu gustăm o piesă dacă n'are și ceva piper românesc, desigur că este, poate, necesară publicului nostru. In orice caz, chiar și în rolul Genevievei Legrand nu se poate spune că a fost rău).

Până și d. Petre Nove a fost de data aceasta mai acceptabil.

In celelalte roluri d-nele Virginia Veber, Flavia Caligari, Leanca Popa cum și d-nii V. Bulandra, Em. Giuan și C. Anghelovici, care au susținut cu multele d-lor calități, acest deosebit de bun **spectacol, unul dintre cele mai** bune ce se pot vedea la teatrele **din Capitală în momentul de față.**

Oricum, un succes, pentru cari toți merită să fie felicitați și în primul rând d-na Eugenia Zaharia, directoarea acestei formații, care își dovedește cu fiecare ocazie dragostea d-sale de teatru și încă de teatru bun: în definitiv, nu trebuie să uităm că și Teatrul Nostru, condus astăzi de d-na Dina Cocea, teatru care se poate mândri astăzi cu frumoase realizări, este în mare măsură tot o creație a d-sale.

Iată motive pentru care d-sa trebuie nu numai felicitată dar și încurajată.

ALEXANDRU DRAGHICI

N. B. — Din lipsă de spațiu, celelalte cronici nu se pot publica în numărul acesta.

Al. D.

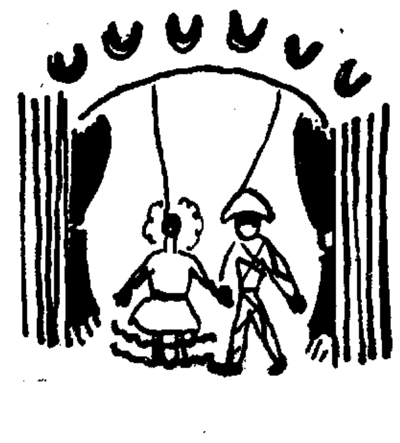

EXPOZIȚII

Expoziția organizată de d. prof. C. Brăiloiu, la Ministerul Propagandei, cuprinzând icoane pe sticlă de renumitul zugrav făgărășan Savu Moga, rămâne deschisă până Sâmbătă 13 crt. inclusiv.

ECOURI teatrale

PROFESIUNE...

Ne îndeplinim scrisul după propria și dreapta noastră judecată, niciodată influențată de părerile cuiva.

Socoteala celor cari pun în scrisul lor alte „calități" de cât cele pe cari regulile adevărate ale scrisului refuză să le apropie, noi n'o cunoaștem și niciodată n'o vom cunoaște.

Șoapta și bârfeala de culise sunt pentru noi simple „ploconeli" adresate doar milostiveniei celor cari le iau în seamă.

Pentru așa ceva, noi ne declinăm competința.

MISTER...

De câte ori suntem la premieră, asistăm — în pauze — și la discuțiile criticilor teatrali, cari — firește — nu formează alt obiect decât ceeace interesează în momentul acela: piesa.

Mărturisim că în rarele cazuri când vorba a coincis cu scrisul, domnii critici dramatici au dovedit calitatea profesiunii lor: convingerea. Dar — din păcate — asta în totdeauna. Fiindcă în cele mai multe, o parte—repet: o parte — din cronicarii noștri dramatici, una spun despre piesă la sfârșit de spectacol și alta citești în coloanele ziarului sau revistei unde se adăpostește cronica respectivă

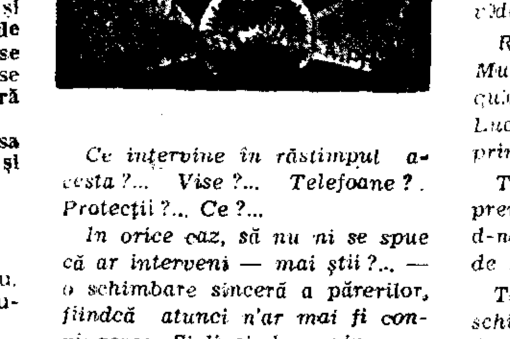

Ce intervine în răstimpul acesta?... Vise?... Telefoane? Protecții?... Ce?...

In orice caz, să nu ni se spue că ar interveni — mai știi?... — o schimbare sinceră a părerilor, fiindcă atunci n'ar mai fi convingerea. Și lipsind convingerea, respectivul nu s'ar mai putea numi critic dramatic...

H. P.

Am revăzut, deunăseară, pe scena unui mare teatru de reviste pe „vedeta" căreia un tânăr ziarist teatral i-a atribuit — cândva — drăcescului ei joc de scenă, o forță de nu știu câte sute de... draci putere.

Acordarea acestei calități—dacă vreți — i-a ambalat parcă ambiția, fiindcă azi din jocul actriței nu mai înțelegi de este ceca, ceva, din artă sau pur și simplu o boală rea a bâțâelilor, din cauză că „vedeta" vrea cu tot dinadinsul să doboare propriul ei record în ce privește numărul celor atâția draci putere.

Convinsă cum e că așa o place lumea, noi nu vom face altceva de-aici încolo decât de-a ne abține s'o mai vedem, nu de altceva, dar la atâta forțare a glesnelor, nici tinerețea nu-i mai dă vreun ajutor.

Și la căderi atât de tragice, n'am vrea să fim martori.

PORTRET...

Autorul dramatic adevărat este cel care ține piesa încă în sertarul biuroului său.

Cel puțin așa, are siguranța că nu-l înjură nici directorul de teatru, nici regizorul, nici actorii, nici critica și mai ales spectatorul.

Autorul acesta este unul din acei oameni stăpâniți de un bun simț și tot pe-atât și de un bun gust.

Pe când ceilalți...

Ah!... ceilalți...

Anunță piesa cu sgomot, o montează cu bogăție și o „spală" cu reclama unei critici arvunită de socoteala cine știe căror afaceri.

Acești autori dramatici când au succes, înseamnează că au furat acțiunea din filme sau cine știe de pe unde. Când n'au succes, înseamnează — pur și simplu — că nu sunt autori dramatici...

AFIȘ...

Subliniem cu satisfacție programarea pe afișul Teatrului Național — în cadrul pieselor de războí — a lucrării d-lui colonel Ionescu Marel, intitulată „O poveste adevărată", pe care prima noastră scenă o găzduește începând dela 14 cor.

Meritul acestei alegeri l-a dictat meșteșugul autorului, care ca și în trecutele sale lucrări, poartă stăpânirea unui talent evident.

Recenta premieră a Teatrului Municipal este „Thereza Raquin" de Emile Zola, cu d-na Lucia Sturdza Bulandra în rolul principal.

Teatrul „Sărindar", a fixat premiera piesei „Romanța" cu d-na Tantzi Cocea, pentru seara de 15 c.

Teatrul „Comoedia" anunță schimbarea de afiș cu piesa d-lui G. Ciprian: „Omul cu mârțoaga".

I. M. LEHLIU

„CAUCIUC"

cartea de curând apărută la „Publicom" și datorită d-nei Madelon Lulofs, este pe cale de-a se epuiza.

Ca și aiurea, „Cauciuc" inregistrează și la noi un egal succes de librărie și de stimă. Traducere excelentă, prezentare grafică apuseană și un cuprins de zile mari — iată cele trei calități care fac din „Cauciuc" o carte de mare senzație literară.

In puzderia de romane slabe, în ploaia de traduceri, cartea aceasta menține un loc de frunte, spre cinstea celui care a înțeles s'o pună și în mâinile lectorilor noștri.

MEMENTO CINEMATOGRAFE

SCALA: „Contele de Monte Cristo", partea II și jurnal de războí.
REGAL: „Contele de Monte **Cristo", partea II și jurnal de** războí.
VICTORIA: „Contele de Monte Cristo", partea I și jurnal.
ELYSEE: „Leul din Damasc" și trupă de reviste.
VOLTA BUZEȘTI: „Zvăpăiata", jurnal și trupă.
ROMA: „Felicita Colombo", jurnal și trupă.
CARMEN SYLVA: „Orașul de aur, jurnal și revistă.

DESPRE ESEU

(Urmare din pag. I-a)

Căci să ne înțelegem asupra unui lucru: Intr'un eseu pe care îl citim nu trebue să ne preocupe atât ideea sau problema în sine, căci aceasta numai arareori poate fi nouă, ci în primul loc felul cum a fost ea rezolvată și mai ales chipul în care s'a realizat, în întregimea lui, eseul respectiv. In tot ceea ce se scrie, materialul, narațiunea ca atare nu poate avea decât un interes momentan. Ceea ce rezistă reluării este numai compoziția, expresia, suflul care i se dă materiei brute, închegarea ei într'un tot armonic și viu, la înălțimea chemării de a se identifica unui anumit gen literar. Bârfitorii eseului se pun într'o lumină utilitaristă, cerând acestui gen să înfrunte și prin probleme legile timpului. In definitiv, narațiunea considerată izolat, desfășurarea acțiunii ca atare și mai presus încă acele concepții scăldate în miraculos, pe care cei vechi și le făceau despre personagiile alese pentru operele lor, ne apar astăzi adesea naive și bune doar pentru bagajul erudiților. Totuși nu este așa, căci artistul i-a insuflat materialului său scânteia divină a talentului pe care îl închidea în suflet, transfigurându-l prin mijloace personale, pentru ca să realizeze o adevărată operă de artă, cu personagii vii și independente de autor. Deci nu interesează materialul cărții, ci realizarea ei pe planul estetic, căci numai din acest punct de vedere privită, cartea ne poate apărea rezistentă sau nu. De-asemenea, într'un eseu nu trebue să ne preocupe atât actualitatea problemei tratate, cât înălțimea atitudinii până la care s'a putut ridica cugetarea autorului său, onestitatea tratării și cimentarea ideilor într'o expresie trainică, integrată organic genului. Scoțând concluzia, trebue să ne apară evident că este greșită pornirea de a se pune în genere deprecierea unor eseuri pe seama efeminității problemelor discutate, depreciere care se datorește din contră insuficienței mijloacelor de expresie din mâna scriitorului. Ca atare, nu conținutul este de vină, ci chiar talentul autorului, care nu l-a știut realiza.

Notam mai sus că s'ar putea stabili corelații strânse între problematica generală a unui roman și liniile de desvoltare teoretică dintr'un eseu. Pe când însă într'un roman sensurile mai profunde circulă înapoia sentimentelor sub impulsul cărora autorul își creează opera și care se transmit cititorului prin intermediul acțiunii, dincoace acestea sunt desfășurate în chip nemijlocit. Este normal ca romanul să ascundă semnificații multiple, pentrucă le afli la tot pasul și în evenimentele de fiecare zi ale vieții, pe care el aspiră s'o oglindească sau recreeze. Insă anecdotica lui, desfășurarea proceselor de viață dela o scoarță la alta, vorbește în primul rând sentimentelor omenești, pe când deslegările problemelor mai adânci, fețele morale date existenței, rămân ignorate, cerând eforturi care nu stau la dispoziția cititorului comun. De aceea, spuneam că s'a simțit nevoia ca acestea să fie tratate în mod aparte și mai inteligibil. (Și teoretizări se pot face și asupra sentimentelor, explicându-le). Se face însă aici o anumită demarcație. S'a afirmat cu fermitate că sentimentele sunt în apanajul tuturor oamenilor, pe când ideile fac parte din cadrul restrâns al unor elite. Remarcându-se că romanul și poezia — pe căi separate — promovează iscarea sentimentelor în sufletul cititorilor, făcându-și un scop din aceasta, și socotindu-se că din moment ce le reușește trezirea de ecouri odată, le va reuși întotdeauna, s'a tras deducția că numai asemenea genuri literare pot aspira la o durată lungă. De fapt, generalitatea sentimentului poate asigura numai răspândirea mai largă a acestui soiu de creații artistice. Dar constatarea că sentimentele sunt mereu aceleași, vrea să pecetluiască și rezistența continuă la lectură a unui roman sau poezii reușite. De sigur, dela tribuna acestor susțineri, se rezervă teoremelor reversul favorurilor acordate sentimentelor. Să raționăm însă mai atenți asupra acestei chestiuni.

Se implică de către unii scriitori în permanența pe care o reclamă pentru literatura beletristică, calitatea instrumentelor de care se slujește materialul ei, adică sentimentele, de a fi mereu viabile, — când de fapt valoarea permanentă a unei opere o poate da numai talentul artistului. Prin urmare, permanența romanului sau poeziei nu e asigurată de faptul că aceste genuri se servesc de sentimentele general omenești, ci de faptul că acestea pot fi organizate în universuri trainice și unitare de scriitor. Căci de fapt sentimentele sunt eterne și generale numai în esența lor, așa cum privite din această ipostază sunt și ideile sau anumite probleme. Insă, modelându-se după diferite momente, atât sentimentele cât și ideile, problemele, devin „cazuri", care nu mai pot depăși în durată momentul ce le dăduse naștere. Prin urmare, considerate din acest punct de vedere, — și numai așa le utilizează în genere o operă de artă, — se poate spune și despre sentimente că dispar odată cu mobilul care le-a susținut. Bunăoară, cazul de dragoste al cutărui personagiu este numai al lui și moare deodată cu el, tot așa cum un aspect, un anumit colț dintr'o problemă poate fi numai al unui ceas anumit. N'avem de-a face cu entități, în viață, ci cu modalități. Forma în care se întrupează în diferiți oameni un sentiment anumit variază dela unul la altul, tot așa cum se deosebesc și aspectele de azi ale unei probleme, de fapt eterne, de cele de acum câteva decenii. Și artistul nu utilizează decât numai asemenea fețe în opera lui. Prin urmare, atât poetul sau romancierul, cât și eseistul, sunt puși în momentul creației în aceeași situație. Materialul ce-l au la îndemână e trecător. Stă numai în puterea lor creatoare să-l stabilizeze, să-i dea viață printr'o expresie adecvată.

Rămâne de sigur în picioare adevărul că sentimentele sunt comune societății întregi, pe când ideile sunt de resortul unui cerc de aristocrați ai cugetării. Nu ținem să desbatem aci și această problemă a popularității. Presa și-a asumat însă misiunea de a răspândi aceste idei și probleme în marele public, prin urmare de a le democratiza, chiar dacă această acțiune nu prea este cerută de mase, care pretind presei numai să le informeze în chip brut, expeditiv. Totuși, ziaristul a intrat numai în posesia chestiunilor cotidiene, oarecum alterate de fapte, deci mai accesibile mulțimii, expunându-le și într'o formă efemeră, adecvată gustului public, căci presa e legată de public, latifundiile ideilor rămânând în seama eseistului, căruia îi incumbă rolul de a menține rangul aristocrat al cugetării. Deci, pe scara lor de răspândire în public, romanul și poezia trebuesc așezate la mijloc, între articolul de ziar și eseu. Acesta din urmă duce către terenul încă de mai puțin cercetat, acela al filosofiei. Ceea ce nu înseamnă că filosoful nu scrie eseuri.

ION ȘTEFAN

Despre o pată de cerneală

(Urmare din pag. I-a)

ceeace nu te împiedecă să formulezi *norma* — că artistul trebue să se exprime *pe sine*, numai pe sine, dar pe sine tot? Dumneată, lucidul? Dumneată, cerebralul? Nu ți-e rușine? Tocmai dumneata?...

— Ei da, tocmai eu, prietene, prietene care-ți cauți în lumea simbolurilor cu nume propriu subiectele de scris, tocmai eu! Dar fiindcă prea sunt luat din scurt, militărește, uite, să 'ncerc, atâta cât s'o putea:

Vezi dumneata? Când am început să-mi pregătesc hârtia și cerneala pentru scris, astăzi, în zori, habar n'aveam despre ce pot să scriu, care să aibă mai multă importanță decât nimic. Și pentrucă nu știam, în singurătatea mesei mele de lucru, cu vrafurile cărților netăiate, (e-o lăcomie să cumperi atâtea cărți când știi că n'ai timp de citit decât pentru un sfert din ele, într'o lună!), că se cuvine totuși să-mi dreg glasul, ca un cântăreț, la operă, înainte ca bagheta dirijorului să-i dea „intrarea", m'am apucat să-mi umplu tocul rezervor cu cerneală din cubul de sticlă cu dop cilindric de ebonit, zimțuit pe margini și stampilat în relief cu caligrama musset-iană a pelicanului hrănindu-și puii cu sânge din pieptul sfârtecat de propriul său cioc. (Frumos simbol, nu-i așa, pentru o fabrică de cerneală?).

S'a întâmplat însă că din sângele pelicanului, vreau să spun din lichidul albastru care circulă aristocrat în ventricolele stilourilor vacumatice, ca să le deosebească de casta disprețuită a tocurilor nerezervore, s'a prelins pe albul mat al paginei care 'ncepea, ca o prefață de tăcere, elocvența viitoare a rândurilor aflate, latent, în țesătura însăși a hârtiei topului velin, s'a prelins o picătură, lucioasă în prospețimea ei albastră, ca un cer de noapte, în care becul lămpii de masă cu abatjour conic, se reflectă asemeni unui soare. (Stilul îți convine, tinere amator de gongorisme?)

O picătură de cerneală!

Nimic mai banal, într'adevăr. Ea însă are să ne-ajute să formulăm „ce s'a întâmplat"...

Dacă aș fi fost cum mă știu dintr'o fotografie, cu plete și breton și așezat pe genunchii, imenși proporțional, ai mei celui de azi, tratat atunci ca „nene", mi-aș fi cerut de sigur, printre gâlgâituri alintate, să scriu și o coadă, cu frunza lance în sus, floarei neașteptat ivite din zăpada rece a paginei albe. Pata s'ar fi complectat atunci, în glumă, cu hallo-ul unui întreg univers asociativ, de senzații, și pagina ar fi devenit o pajiște, cerând și alte flori, păscute de bobocul nelipsit de rață cu ciocul căscat, legănat obez pe bețele picioarelor, cu coada-cârlionț și amândoi ochii pe-o parte.

Asta se cheamă, prietene, receptarea paradisiacă, a neprevăzutului, dacă vrei să-i spui cum îți place ție, cu o formulă neologistică, — și integrarea organic-firească a hazardului. Sau, cum aș spune eu, cu un cuvânt mai simplu, *copilărie*. Intâia copilărie.

Să presupunem însă că, în loc să râd, pe genunchii unui nene cu toc rezervor, **m'aș fi trudit, școlar de curând,** cu calamară nouă și șorț pestriț legat cu fundă roșie la guleraș, să-mi scriu problema la aritmetică, pe curat.

O pată de cerneală, „un porc" pe caietul de curat, la aritmetică, înseamnă o catastrofă. Aș fi întrevăzut poate toate nenorocirile posibile, consecințe directe ale petei de pe caiet: notă proastă, arest, pedeapsă scrisă de 100 de ori:

„N'am să-mi mai pătez caietul cu cerneală", de 100 de ori, de 1000 de ori, închis în arest, singur, între atâtea bănci, scriind cu mâna stângace și cu lacrimi cât pumnul, prelinse de pe bărbie pe hârtia ispășirii, torturat de pedeapsă și de urmările ei, acasă: privirile aspre ale tatei: „Așa te porți, vra-să-zică, dumneată? Biiine!" Suprimarea desertului și a plimbării de după amiază, asprirea regimului polițist al familiei, etc. O seamă de nenorociri, abătute pe capul mic, tuns scurt, (după regulament), pe care nici mâna bună a mamei nu le poate șterge, nici alintările-i înțelegătoare când plângi convulsiv pe umărul ei cald, nici desertul strecurat pe furiș, sus, în camera, să nu știe tata....

Asta se cheamă, prietene, integrarea **socială** a neprevăzutului. Conștiință a constrângerilor mediului social, conștiință a datoriei, spaima de sancțiune, etc., etc. Cu alte cuvinte: vârsta primelor griji: cea de a doua copilărie.

O pată pe hârtie poate să aducă, mai târziu ceva, asociația detectivă a unei investigații Sherlock-Holmes-iene, ca în romanul citit în orele rezervate lecțiilor, cu frică să nu intre cineva în cameră, ținându-l în sertarul mesei, deschis, gata să dispară la prima alarmă.

Par'că vezi: „pata de cerneală otrăvită. Misterul testamentului fatal..." Frumoase timpuri, nu? *Adolescența...*

Pe urmă, caietul de teme se preface în scrisoare de dragoste. Scrisul e nervos, torturat, întrerupt de îndoieli. Dacă mă 'nșel? Dacă are să râdă? Mâna scrie, febril. „Sărutul pe care ți l-am dat a fost ceva asemănător senzației pe care trebuie să o simtă viermele când atinge, întâia dată, suprafața curată, netedă, a frunzei de agud... Sunt un vierme mârșav care îmbălează curăția divină a unui suflet pur ca al tău... Iartă-mă, iartă-mă, cu toate că știu că nu pot nădăjdui să fiu iertat". (Tânărul e inteligent, de asta scrie prostii. In fond, pe fată a surprins-o plăcut sărutul lui). Pe urmă iscălește „..mai pot semnă: al tău?..." și parafează. Pata, pe plic, lucește adânc, negru, ca ochii ei. E chiar privirea ei, nețărmurit de tristă, în apele, negre de albastre, ale cernelei, cu pupila sclipindă a becului reflectat, la mijloc. Ochii ei... ochii ei... Privirea soarbe sclipirile cernelei, cu regretul că se usucă așa de repede, la căldura becului electric. Mâna apucă o foaie albă și 'nfiripă versuri despre „cernelile privirii prea-tristei lui Domnițe..."

A fost și asta, odată. Nu știu cum vei fi tentat s'o numești, prietene, în formule neologistice. Pe românește se cheamă **tinerețe**, și se punctează cu un clătinat îngăduitor din cap, din partea celor înțelepți, și cu un surâs...

— Pe urmă „pata neagră e hăul tot, al răvășirii unui suflet „pe pragul Absolutului". Ochii o privesc, sticloși, și mâna strânge spasmotic revolverul menit să curme o viață inutilă, sbuciumul wertherian al unei dragoste dejucate de fluxul nestabil al vieții celei de toate zilele, meschina, hulita viață de toate zilele care ne jăcmănește de iluzii, ne pradă de suflet, ne lasă goi și înfrânți. Pata neagră străjuie ca un final, fraza singulară înscrisă în chip de testament, pentru cei ce vor găsi-o sub fruntea însângerată a tânărului werther, în așteptarea unui pocnet care nu izbucnește...

...care nu va izbucni niciodată.

Werther păstrează astăzi, într'o cutiuță de catifea, ca pentru inele, cartușul minuscul de revolver, cu capsa perforată, neexplodat. Il păstrează pentru verificările lui personale, și-l arată, uneori, în clipele de relaxare și vorbărie patetică gratuită, nevestei lui și cunoscuților: „cu ăsta m'am sinucis eu! Ei, ce vă faceți voi fără mine? Și tu, moțule, cu cine te mai măritai?" Și moțul se alintă, fericit că n'a luat foc, atunci, pistolul pe care i-l pusese dragului ei bărbățel, în mână, infidelitatea „celeilalteia", pe care o detestă... Il alintă: „puișorul meu drag", și-l pupă dulce.

Puișorul închide cutia cu glontele, și-o învelește într'o hârtie pe care nu mai bagă de seamă pata de cerneală, care străjuise ca un final, fraza singulară înscrisă în chip de testament, pentru cei ce trebuiau să i-o găsească, însângerată, sub frunte: *„Nu vreau o viață AȘA!"*...

Recitește fraza, străin, și dă din umeri:

Prostii!

Și asta, prietene, pretind oamenii că se cheamă *maturitate...*

Vine un timp când pata de cerneală e doar o plictiseală în plus, pe lângă atâtea, fizice, casnice, sociale, profesionale, sentimentale.

Proprietarul stiloului mototolește exasperat hârtia: „— Numai pete, numai pete peste tot. Nimic curat, nimic pur. Totul maculat. Ah! Mocirla asta în care înnot..." O svârle la coș și-și toarnă un pahar de brandy....

Asta nu mai știu cum se cheamă prietene. Să fie *îmbătrânirea?* Revolta? Protestul pasiv? Sau spiritul „grognard"?

— „Ce s'a 'ntâmplat?"

Nimic, tinere amator de idei prețios formulate. Un proces de identificare, atâta tot. In vara asta mi-am cercetat memoria și actul de naștere și-am văzut cu surprindere că n'am decât, (totuși!) douăzecișicinci de ani! Douăzeci și patru, douăzeci și trei? I-am avut vre-odată? Dela 20 nu-mi mai amintesc decât vag, pe primul, și el numai o zi, când mi-am serbat, plângând, majoratul, la masa părinților mei, de care ei știau că în fond mă rupsesem încă înainte să-mi îngăduie legea, formal... Am fost cinci ani tot de douăzeci de ani, cu toate că simțeam cum trec și eu, ca vremea... Și'n pragul celor 80 pe care credeam că-i împlinesc, mi-am cercetat actele de stare civilă și mi-am silabisit:... de profesiune... ...fără.... de ani.

...DOUAZECI ȘI CINCI!

De-aceea, azi, când sângele albastru al pelicanului care s'a prelins din ventricolul vacumatic al stiloului pe foaia albă de viitor manuscris, mi-a însemnat în colțul de sus, stânga, al hârtiei, o pată sclipitoare ca un cer de noapte, știind că am douăzeci și cinci de ani, după ce-am avut 80 și 20, am luat, cuminte, sugativa, și-am uscat-o...

...Și m'am bucurat că mai rămâne loc să'nsemn în stânga titlului: *„Universul Literar", format 5¼ quadrați, corp 8/9 drepte.*

ION FRUNZETTI

Du-mă, mare!

Toamna-mi scutură castanii din grădină
Și pe cer,
Norii-mi strâng de gât pătratul de senin—
Rămas stingher...
Iar în port,
De sub colanul digului de piatră
Marea —
Diezându-și respirarea —
Furtunoasă se deșteaptă
Să m'anunțe că m'așteaptă
Să mă ducă iar în țara
Unde cântă primăvara !..

Era tot o zi de toamnă
Când plecam întâia oară
Să visez sub alte ceruri
Și să plâng în altă țară...
Și-mi aduc aminte bine —
In port,
Când m'am îmbarcat —
Nimeni n'a plâns după mine..
Nimeni nu m'a sărutat !..

Ce le pasă lor, de cine pleacă singur,
Când rămân
Ceilalți toți, să-și strângă banii
Și iubitele,
La sân !..
Ce le pasă lor, că unul dintr'ai lor
Se 'nstreinează,
Când iubita lui de-alt'dată,
După el, nu mai oftează !..
Ce le pasă lor, că moartea mă pândește,
Când cei morți,
Nu se mai strecoară 'n taină,
Pe șosea,
Pe lângă porți ?
Ce le pasă lor ?...
Nici unul dintre cei rămași
Nu poate
Să cuprindă necuprinsul
Mărilor necercetate ?..
Și nici unul nu 'nțelege
Că'n afar' de țara lui,
Mai sunt și-alte țări pe lume
Cu femei
Și bani destui ?...

Iar de-mi va fi scris de soartă
Să dau ochii iar cu ei —
Ca să-i rog să-mi descifreze
Tristețea din ochii mei —
Nimeni n'are să mă creadă
Și-ochii lor —
Ai tutulor —
Ar privi 'ncruntați, streinul
Poposit în portul lor !...

Du-mă, mare,
Tu — isvor de inspirare —
Mare care altă dată —
Calmă,
Sau înfuriată —
M'ai purtat de-atâtea ori,
Din zori până'n miez de noapte
Și din noapte până'n zori,
Și mi-ai dat să beau din plin
Cupa plină de venin,
De nectar
Și de iubire,
Și m'ai legănat în visuri,
In extaz
Și'n nesimțire...
Du-mă mare...
Du-mă 'n țara
Unde cântă primăvara —
Țara minunată 'n care
Tu doar știi să mă mai duci
Și mă'ngroapă'n cimitirul
Fără flori
Și fără cruci !..

ION MINULESCU

Mangalia 1939

UGO FOSCOLO

(Urmare din pag. I-a)

Căci iată-l pe Foscolo în Aprilie 1797, locotenent onorific la Bologna, scriind „Oda a Bonaparte Liberatore", unde face apologia libertății și sub forme literare, intrând definitiv în politica militantă, odă care va rămâne atât de expresivă pentru personalitatea poetului. Nu târziu se reîntoarce la Veneția, contribuind prin scris, cu vorba, sau fapta, printre cei mai convinși Bonapartiști, la introducerea noului regim. Luând o parte activă la viața colectivă, poetul merge de acum pe drumul literaturii militante, literatură care va forma expresia cea mai intimă a Risorgimentului italian. Și pe cât trăia de intens sentimentul Patriei, — pe atât de mare i-a fost deziluzia în urma trădării dela Campoformio— insulele Ionice revenind Franței.

Gazetar la Milano, cunoaște aci pe Parini, pe Monti și soția acestuia, în vârstă numai de 19 ani. O idilă cu soția lui Monti, Tereza, sfârșește cu o încercare de sinucidere. Acum și aci începe să scrie poetul „Ultime lettere di Iacopo Ortis". Dacă mai scrie Foscolo, în acest timp și oda „A Luigia Pallavicini", atât de expresivă în ceeace privește preziua marilor sale realizări, dacă, ajuns căpitan de Stat major, în misiune la Florența, unde îl așteptau alte și multe idile sentimentale, pe care le trăește atât de intens — pasiunea pentru Isabela Fonconi, bunăoară — obsedat fiind de apariția Beatricei lui Dante pe malurile aceluiaș Arno — romanul acesta îl va termina poetul odată cu sinuciderea unuia din frățiorii lui. „Ultimele scrisori ale sinucigașului Iacopo Ortis" este un roman modern, epistolar, scris pe tema sinuciderii unui student, din cauza unei iubiri nefericite. Influențat de Werther al lui Goethe, care se bucurase pretutindeni de cea mai excepțională primire, în Europa pre-romantică, roman autobiografic, Iacopo fiind însuși autorul, întruchipând prototipul exilatului romantic, va însemna punctul cel mai înalt de până acum al posibilităților sale literare și va ridica romanul italian până la demnitatea de artă, încadrându-l de minune în sensibilitatea și tendințele literare ale vremii. Cronologic legate de vremea în care apare romanul, apar cele 12 Sonete, care pun în lumină adevărata vocație lirică a poetului. De o remarcabilă expresivitate romantică, Sonetele lui Foscolo constitue un fel de preludiu al marilor simfonii lirice pe cale le va scrie în curând tânărul poet Giacomo Leopardi, iubirea, Durerea, Patria și Moartea, formează tematica acestor Sonete.

Rămânând în cadrul literaturii ideologice consfințită de Romantism, „Dei Sepolcri" este o poemă filozofică, care pleacă tot atât dela o preocupare de actualitate — este vorba de cele două edicte date de Napoleon, privitoare la higiena orașelor, prin care se prevedea înființarea de cimitire suburbane, spre a nu se mai îngropa morții pe lângă biserici, sau în incinta orașelor, edicte față de care reacționează poetul. Ideia că mormintele sunt de mare folos pentru cei rămași în viață, întrucât contactul pe care-l păstrează cu înaintașii de seamă, asigură continuitatea existenței morale a omenirii, formează atitudinea intelectuală a poetului, din această compoziție de genială plăsmuire. Patru mari motive lirice se desprind din această ideie centrală: „elogiul frumuseții vieții, deplângerea fatalității morții, contemplarea perindării formelor și imnul de biruință cântat poeziei nemuritoare".

Dacă poetul își dă seama că în viața iluzia și realitatea sunt încleștate într'un nesfârșit conflict, care n'ar mai putea fi îndepărtat decât prin moarte, în timp ce personagiul din romanul lui trecut, Iacopo Ortis, se va sinucide spre a scăpa de sub obsesia acestui teribil antagonism, Foscolo, poate frate bun cu acest Ortis, într'un moment de revelație, va întrezări o altă cale de mântuire — Poezia!... O Iluzie, poate, și asta !—dar singur cu ea în suflet, sub divina ei putere, scrie Mormintele, fericind poezia lumii cu cea mai neegalată creație romantică....

Pe aceiași linie a înfăptuirilor sociale, cu sentimentul chemării sale în lume, alături de convingerea lui intimă asupra rostului divin, mesianic, al Poeziei, „Mormintele", ca și „Luceafărul", este o poemă prea frumoasă, prea sublimă, ca să o integrăm numai în postulatele ideologice ale misionarismului romantic. „Nobleța ideii morale — spune d. prof. Al. Marcu, într'un studiu al d-sale — care-i servise ca punct de plecare; idealismul de care dădea dovadă, exaltând ideia de viață și de moarte; sprijinul pe care a știut să-l caute în lumea ideilor sociale, filozofice ale vremii, fără a le acorda o excesivă importanță; severa tristețe care se degajează din contrastul între adâncimea de concepție și suavitatea comunicativă a expresiilor, încunună poema lui Foscolo și fac din ea una din capodoperile poeziei umane" de totdeauna. In toată cariera acestui poet îndrăgostit atât de mult de Frumosul pur, spune cel mai mare critic al Italiei moderne, De Sanctis, nu se identifică alt moment mai înălțător ca acesta.

Profesor universitar la Pavia, cea mai veche Universitate din lume, mai apoi autor al încă unei tragedii Ajace, cu subiectul luat tot din Mitologie, încearcă nu prea târziu să scrie un alt cânt, Le Grazie, unde idealizează Frumosul inefabil, triumfător, ca mai presus de orice valoare morală și pe care l-ar fi dorit tot atât de celebru ca și „Mormintele".

Insă, încă în deplină maturitate și ascensiune literară, exilat în Elveția și apoi la Londra, când nu avea nici 40 de ani, va părăsi pentru totdeauna Patria lui dragă și în nesfârșite întâmplări și constrângeri materiale, va începe să trăiască pe aceste drumuri preludiul ultimei și supremei deziluzii pe care a încercat-o în viață. Sub tăria de fier a acestor cingători de casne, în aceste preumblări fără capăt, departe de Patrie, poetul nedreptățit, trist, supărat pe toată lumea, ar fi ținut să-și arate și suveranu-i dispreț pentru tot ce era neam omenesc — cu toate că alesese chiar Londra, capitala celei mai liberale țări din câte aflase, țara Lordului Byron, care-l înțelegea și-l admira, cu care avea atâtea afinități poetice și temperamentale.

O clipă nu se depărtează sufletește de Patrie, scrie încă, dar... îl vom vedea din ce în ce mai obsedat „de nostalgia revederii locurilor natale, a micului și încântătorului Zante, al mamei sale și al tuturor amintirilor homerice". (Al. Marcu).

Obosit de lume și de gânduri, el, Foscolo, cel avântat până la fiorul cosmic al lumii mitologice, se îmbolnăvește grav de friguri biliare și de hidropică și în anul 1827 la 10 Septembrie, moare în casa unui bogat prieten englez, el Marele neastâmpărat de până acum, aci, atât de liniștit și calm..... înmormântat fiind într'un cimitir de țară lângă Londra.

Abia în 1871, din inițiativa admiratorilor săi, când Roma devine capitala noului Regat, i-au fost aduse osemintele din Anglia în Florența și îngropate în Santa Croce, „în acest sacru templu al marilor genii naționale evocate cândva de poet cu atâta pietate și admirație".

Așa moare Foscolo.

Așa își deapănă ființa unul din marile genii ale omenirii, cel mai inspirat purtător de cuvânt al tuturor desamăgirilor. Poetul marilor iluzii...

Prof. FĂNICĂ GHEORGHE

Sus, pe dealurile Cernii

lui Alexandru

Sus, pe dealurile Cernii
unde crește firul ierbii,
sar doi cerbi ca neaua iernii.
Și pe unde sburdă cerbii
plânge sufletu 'n vecernii.

Cerbii vor văzduh să soarbă,
sufletul jindue 'n iarbă.
Cerbii ling lumina toată,
sufletul în vale cată
către Cerna 'ntunecată,
cea cu apa blestemată,
cu venin amestecată.

— Cerbilor ca neaua iernii,
ce vreți voi pe dealul Cernii?
— Iacă bem roua lucernii,
și-om mai vrea de-aici din plai
să intrăm la Domnu 'n rai.
Să 'ntrăm pe poarta mare
unde's stele și izvoare,
ca să-I paștem stelele
limpezi ca minunile
și să-I bem izvoarele
reci ca veșniciile...

— Suflete din plaiul ierbii,
tu ce vrei pe culmea Cernii?

Sufletul tace și cată
către Cerna'ntunecată,
cu venin amestecată.

— Suflete din culmea Cernii,
nu vrei stele cum vor cerbii ?
Nu vrei să'mpingi porțile
ca să bei izvoarele
reci ca veșniciile...
limpezi ca tăriile ?

Sufletul plânge și cată
tot spre Cerna'ntunecată,
cea cu apa blestemată :

— Nu văd poartă, nu văd ușă,
văd doar apa de cenușă.
Nu văd stele, nu văd poartă,
văd doar apa'nveninată...

RADU GYR

Căutare de-alungul anilor

Din tainele luminii, cu grije ascunse ochilor mei,
Am smuls înălțimilor chiotul de l-am svârlit dincolo
Insângerat de zâmbetul cerului în asfințit,
Zorilor, le-am urcat timpul peste voivodalul semn
Al luceafărului ; nici un îndemn
Nu mi-a rămas în urmă pe care să nu-l fi râvnit.

N'am avut liniște de-alungul anilor...
Cu dinții, ca o fiară, am sfâșiat luminile
Să văd peste umărul neclintit al nevăzutului.
Chinurile-mi erau hrană zilnică viețuirii
Nemăsurată'n urzirea ceasului dintâi.
Casnelor le-am strivit strigătul sub călcâi
Și scrâșnetul, ca pe-o răsvrătire, l-am trecut depășirii.

N'am crezut vrășmășiei întâlnită la fiecare pas.
Am ars îndoiala ca pe-o rană
Și l-am îmbrăcat goliciunile.
Numai sângele l-am lăsat slobod să semene
Hotare ; l-am lăsat lanțurilor să le spele rugina
Și lacătelor, ca o prevestire, să le șteargă vina
C'au încercat o clipă să ferece degete de cremene.

S'au nevoit porțile ca să primească cerul ;
Somnului i s'au destăinuit depărtările ca o chemare,
Astăzi am găsit capăt la drumul limpezirii.
Gândurile și-au alcătuit leagăn din căutări
Și fluer din dorințele rămase neiertate.
Leagăn ? Leagăn n'au gândurile pline de păcate
Nici fulgerul popasuri când se afundă'n mări.

Ori când voi mușca înălțimilor chiotul și-l voi svârli
[dincolo
Biruitor ca zâmbetul cerului în asfințit.
Zorilor le voi urca timpul peste voivodalul semn
Al luceafărului... In urmă, nici un îndemn
Nu mi-a rămas pe care să nu-l fi râvnit.

ION VALCEANU

NOTE FRANCEZE

ACADEMIA FRANCEZA ȘI POEZIA : UN RAPORT AL LUI GEORGES DUHANEL.

ARTĂ ȘI LIBERTATE

Arta literară, ca toate celelalte arte, trăiește din libertate și din opoziții fecunde. Asociațiile profesionale au lăsat până acum pe membrii lor într'o stare de independență perfectă : ele și-au interzis mai ales să exercite asupra acestor membri, o autoritate având caracterul unei jurisdicții. Noi știm bine, și aceasta este o experiență istorică, știm că aproape tot ce este mare în domeniul literilor, tot ceeace, în acest domeniu, este admirabil, fecund și de mari consecinți ar pieri în mod fatal sub lovitura unei atari jurisdicții dacă ea ar fi organizată cu o prea mare severitate.

„MICI BISERICI"

In discursul pe care-l rostea, sunt cam cincisprezece ani de atunci, în clipa în care lua un loc printre Dvs., Paul Valéry v'a zugrăvit, în câteva cuvinte, cu o precizie perfectă, „aceste mici biserici în care spiritele se înfierbântă, aceste încăperi unde vocea se înalță, unde valorile sunt exagerate" și care, cum spune pe drept confratele nostru, sunt „adevărate laboratoare pentru literatură" ; el ne-a arătat „acele imperceptibile grupuri mult timp închise, mult timp impenetrabile, luate și mândre că sunt luate în bătaie de joc, și avare cu luminile lor separate". Academia nu este nici într'un fel comparabilă laboratoarelor unde se săvârșește această chimie misterioasă. Academia, care nu este compusă în întregime din scriitori, nu este un loc de experimentări și de tentative. Ea acordă membrilor săi o perfectă libertate de acțiune, de care este foarte vădit că ei se folosesc după fantezia lor ; dar adunată în grup, ea nu uită menirea ei care este să vegheze asupra anumitor tradiții, să cântărească unele obiceiuri, să ratifice sau să îndepărteze unele păreri și să servească în sfârșit literatura, servind scriitorii.

FRANȚA ȘI FRANCEZII

Domnilor, eu nu pronunț această frază la întâmplare și printr'o simplă întâlnire de cuvinte. Ea pune o ciudată întrebare și anume de a ști dacă putem iubi ansamblul fără să iubim componenții lui. O doamnă pe care am avut plăcerea să o întâlnesc odinioară la Marrakech îmi spunea : „Cât de frumos ar fi Marocul dacă n'ar exista Marocanii !". Această exclamație m'a făcut să râd, apoi ea m'a consternat. Prea multă lume își închipuie că poate iubi Franța, urînd în acelaș timp pe Francezi. Dar, fără Francezi, există oare ceva pe care să-l putem numi cu drept cuvânt Franța ?

Un poet îmi scria de curând, într'o scrisoare, pe care cu siguranță nu o voia impertinentă : „Ar însemna aproape să se răstoarne tradiția, făcând să răsune cuvântul de poezie sub cupola". Această mică frază nevinovată m'a lăsat pe gânduri. Citind-o, mi-am amintit începuturile mele, exigențele și nedreptățile tinereții, și că scăpările memoriei, departe de a împiedeca critica, par să-i dea o voioasă îndrăzneală. Mulțumită cerului, tradiția controverselor literare este mereu vie în Franța și nu s'a sfârșit, cu toate nenorocirile noastre, cearta în legătură cu poezia. Se pare chiar că, în această epocă turbure, în mijlocul evenimentelor uluitoare și dureroase care ne cuprind, tineretul francez face un efort admirabil să regăsească izvoarele poeziei, pentru a se înviora și a-și recupera forța. Avem în fiecare zi dovezi emoționante.

POEZIA PURĂ

N'ar trebui totuși să uităm că, din toate desbaterile instituite de douăzeci de ani asupra problemelor de artă poetică, cea mai răsunătoare, acea care a mișcat și a inspirat mai puternic lumea literară, care a atins și a cuprins chiar marele public este faimoasa desbatere a poeziei pure. Ori, această fierbinte și străluciloare ceartă a luat naștere la Academie, sub această boltă atât de greșit judecată, de care vorbește tânărul meu corespondent. Abatele Bremond, trebuie să amintim ? este acela care a instituit această desbatere privind frumoasele opere ale unuia din confrații noștri, hrănind astfel flacăra sacră și dând tinerelor cohorte o formulă și un drapel.

Ceeace trebuie deplâns, ceeace, în cât mă privește, nu mă consolează deloc, este spiritul de a judeca greșit. Ințeleg orgoliul, îmi plac acele „clartés séparées" pe care ni le arăta Paul Valéry. Dar caracterul propriu al luminii este de a se răspândi. „O, mare astru ! întreba cu elocvență Zarathoustra, ce ar fi fericirea ta dacă n'ai avea pe acei pe care-i luminezi ?" Putem judeca și condamna, dar nu trebuie să judecăm greșit. Academia nu ignorează importanța renașterii poetice în aceste vremuri de neliniște îngrozitoare ; ei nu-i lipsește nici curiozitatea, nici încrederea, și dorește ca grupurile tineretului literar să-i dovedească măcar asemenea virtuți.

Orice ar spune Georges Duhamel, discuția deschisă de el înseamnă că ceva s'a schimbat în „Republica literilor". Dacă e adevărat că problema „poeziei pure" a fost pusă în fața „celebrei companii" din care face parte, nu-i mai puțin adevărat că marea poezie franceză dela Nerval la Baudelaire și Mallarmé a trăit în marginea vieții academice. Dacă Paul Valéry a avut onoarea să primească imortalitatea pe care ea o conferă, nu era poate decât semnul manifest al unei răscumpărări.

T. BERVAL

Cronica plastică

Savu Moga și Horia Damian

Două admirabile expoziții sunt actualmente'n Capitală, punând toate celelalte manifestări de artă, în umbră. Intrucât constitue amândouă un eveniment plastic remarcabil, vom vorbi numai de ele în această cronică, lăsând pentru viitoarea dare de seamă pe celelalte.

La Ministerul Propagandei este deschisă pentru moment (și ne temem că pentru foarte puține zile !) o expoziție a zugravului ardelean din secolul trecut SAVU MOGA prezentată într'o prefață *cu totul și cu totul încântătoare* de profesorul CONSTANTIN BRAILOIU. Tablourile înfățișate sunt icoane pe sticlă din colecția particulară a profesorului BRAILOIU. Personalitatea d-lui BRAILOIU (pentru care avem o deosebită cetuire), suntem siguri, este binecunoscută cetitorilor. Chiar dacă'n momentul apariției acestei cronici — s'ar putea ca expoziția magnificelor icoane să fie închisă — *adevăratele apariții de artă fiind scurte, fără reclamă și tapaj*, cetitorii noștri (nădăjduim), își vor putea procura la Ministerul Propagandei modestul cartonaș relatând cu un inimitabil humor, desprins chiar din mărturiile concetățenilor ardeleni ai lui SAVU MOGA, principalele evenimente din viața lui, adunate, puse la punct și transcrise cu duioșie de profesorul BRAILOIU.

De obicei cataloagele expozițiilor sunt menite să meargă la coș — catalogul acesta, din potrivă, trebue păstrat cu sfințenie — constituind el însuși un mic și adorabil eveniment literar.

Despre icoane pe sticlă vom spune câteva cuvinte pentru a familiariza cetitorii noștri cu această artă, care a dat cele mai autentice opere în această direcție ; mulțumim d-lui G. G. RADULESCU, dela Turism, pentru amabilitatea cu care ne-a pus la îndemână *Buletinul Monumentelor Istorice*, Fascic. 113—114 Iulie—Octombrie 1942, din care extragem cele de mai jos și la care trimetem pe cetitori pentru o mai amplă, mai completă descriere întocmită cu talent și multă pricepere de d-nii IOANIDU și G. G. RADULESCU.

Dela început, prevenim pe acei cetitori **care nu o știu, că avem o stimă și o dra**goste *nemăsurată* pentru arta primitivă și *cu deosebire* pentru *arta noastră țărănească*, nu doar numai din patriotism, ci mai ales pentrucă o considerăm de înalt ordin artistic, convinși fiind (fără nici o modestie !) împreună cu o seamă de personalități străine, că *primitivii* dețin secretul și esența artei.

Pictura pe sticlă a înflorit și'n alte țări, în Ardeal însă pare să fi luat un avânt cu totul deosebit, grație țăranilor români, care în diferite centre, apropiate de fabrici de sticlării, „glăjării" cum spun ei, s'au adunat întocmind o breaslă densă și bogată în iconari. La început, aceștia lucrau după șabloane, mai apoi însă, gustul pentru individual se dezvoltă, dând la iveală personalități ca acele ale lui SAVU MOGA, 1816—1899 (cea mai captivantă din punct de vedere al rafinamentului culorilor), IOAN POP, făgărășan tot ca și MOGA, „caracterizat printr'un desen foarte'ngrijit, totuși spontan și sincer" este în acelaș timp „autorul unui exemplar unic aflat în colecția I. C. IOANIDU, Sfânta troiță într'un trup (adevărată închipuire suprarealistă !)" și MATEI ȚIMFOREA zis MATEI ZUGRAVUL, specializat în compoziții cu mulțime de personagii, „arbori, case, detalii de peisaj (în unele icoane se pot număra până la 300 de figuri)". Vreo două icoane ale lui Ioan Pop sunt în expoziția actuală a lui SAVU MOGA, între care aceia cu chipurile urcând către biserică, cu lumânări, este curat *inenarabilă*, ca humor și ca spirit.

C. PARASCHIVESCU-BOSNIEF Portret

Vom mai pomeni numele mai puțin strălucitor, totuși important al celor trei ultimi iconari, PETRU TAMAȘ mort la 1915, FAIN GHERGHEL și LINTEȘ. Odată cu începutul veacului nostru, începe și decadența artei iconarilor, care cu ultima lor exponentă ANA DEJ, se reîntoarcere la șablon.

E o mare pacoste graba cu care trebue vizitată o expoziție; Capitala azi ne răpește cu atâtea griji, încât regretăm că înainte de a da cronica și mai ales ca să o putem da la timp, am fost nevoiți să vizităm expoziția minunatului zugrav SAVU MOGA tot pe repezeală. Relatăm însă următoarele: ceeace-l face pe acest iconar, să se deosebească de alții și să propue *plasticienilor de azi* probleme măestrite de rezolvat sunt acordurile lui de culoare, cenușiu, verde, negru și pentru figuri puțin roz cu care și-a întocmit lucrările cele mai de seamă. Apoi o altă caracteristică a lui, și în genere a tuturor primitivilor, este nesocotirea canoanelor perspectivei, ale proporției *convenționale*, ajungând să creeze el, o proporție fantezistă însă în admirabil raport cu cerințele icoanei, compoziției.

Am admirat, în special, icoana din colecția d-lui Radu Crutzescu.

Intr'adins am vorbit de SAVU MOGA întâi, o culme a expresiei noastre țărănești, practicând o artă legată de ornament prin „tenta plată" (culoare **fără umbră și lumină, așternută fără relief),** permițând cele mai vii, neașteptate și puternice acorduri de culori și HORIA DAMIAN, o culme a picturii noastre de șevalet, descoperitor al volumului pe care hotărît îl întrebuințează magistral în expoziția sa dela Dalles, deschisă până la 19 Noembrie numai și pe care *nici un amator de pictură serioasă*, nu ar trebui s'o scape. Este nespus de îmbucurator pentru noi de a putea constata ce roade magnifice dă acest pământ văzând pe deoparte umilele, dar atât de subtile înfățișări ale țăranului SAVU MOGA crescut pe ogor ardelean, și dezvoltarea admirabilă a lui HORIA DAMIAN, în vârstă numai de 22 de ani, crescut și el în regatul românesc fără nici o streinătate în coadă.

Progresele realizate de tânărul DAMIAN în decursul acestor doi ultimi ani, sunt deadreptul uluitoare, în așa fel încât orice critică, orice cusur este anihilat. Tehnica acestui pictor este *adevărata tehnică de ulei* „așa se pictează" și s'ar mai putea spune *„așa se desenează"*... Descoperirea capitală a d-sale este *lumina*, efectul (în sensul cel mai bun) de lumină pe care d-sa îl aplică în tablouri fie pentru figuri, fie pentru naturi moarte. Am ghicit numaidecât văzând relieful sculptural (am putea spune) al obiectelor că nu este lumina obișnuită de atelier, d-sa are (din fericire!) în subsol o fereastră luminând dintr'o parte, *așezată sus*, așa încât obiectele primesc o ploae luminoasă contrastată cu umbră, ca la vechii OLANDEJI.

Incă un secret al artei lui HORIA este *mărirea* obiectelor înfățișate echilibrarea lor ca mase, preponderența albului pictat cu o iscusință neobișnuită, în sfârșit relieful cu care un lucru sau o ființă este întruchipat nouă, cu o intensitate care-ți dă iluzia pipăitului, fără să fie un „trompe-l'oeil". Pe urmă Horia Damian e și un virtuos al pensulii, când vrea, „à la Stoenescu", pildă ne este bărbatul gol cu joben, nici decum motiv de râs pentru umoriștii de mahala pe care îi văd cu pântecul tremurând de jovialitate, „uite mă, ăla gol cu tichia'n cap", ci magnifică temă plastică rezolvată cu măestrie de un *mare artist*.

Da, credem și o spunem cu toată inima, HORIA DAMIAM este *„un pictor în toată puterea cuvântului"*. Pentru nobila artă pe care o practică îl stimăm și *acum* avem perfectă încredere în viitor, știm că ne va da lucruri din ce în ce mai de preț.

LUCIA DEM. BĂLĂCESCU

Întoarcerea

de CONSTANȚA TUDOR

Dela fereastra trenului, munții se desfăceau ca un uriaș evantai verde, de-un verde ciudat, cu ape străvezii pe-alocuri, licărind galben-mătăsos uneori, înflorit numai de-o pată sângerie, jos, de unde porneau cutele largi ale văilor. Iluzia ținu puțin. Munții semănau acum a munți, iar pata însângerată cu o ciupercă veninoasă.

Sufletul Martei se strânse puțin a nedumerire. Niciodată nu i se păruse că orașul seamănă cu o ciupercă otrăvitoare. Îi reveni obsedantă, o amintire din fundul copilăriei: culesese, într'o noapte, din iarbă, o stea și când deschisese pumnul sub lumina mărită a lămpii, cu ochii pregătiți pentru toate minunile, văzuse ceva negru și urît, așa ca un gândac: s'a scuturat de el iute și de-atunci nici o tristețe nu-i fusese mai mare. Acuma doar, când orașul adolescenței venea atât de străin spre ea, Marta retrăi, chinuitor și sfâșierea copilului pentru care muriseră în noaptea aceea toate stelele.

Trenul mergea greu, cu opinteli indecente, gâfâind ca după un popas scurt. Pe Marta o durea capul: i se oprise sub frunte o lamă ascuțită care sfredelea ritmic, mereu în acelaș loc. Închise ochii, își apăsă să-și liniștească sângele, tâmplele, încercă să nu mai audă nimic.

In gară găsi, tot ca acuma zece ani, petunii de culoarea cernelii violete și mușcate albe legănându-se tot așa, cuminți, în oale smălțuite verde, prinse în fiecare arcadă. Se uită prietenoasă în jur, înseninată, mirată doar că nu zărește niciun cunoscut. Ieși din gară, făcu doi-trei pași și geana bucuriei căzu iarăși dincolo de sufletul ei. I se păru dintr'odată c'a fost o greșeală, că s'a oprit în alt oraș, străin, cu case ridicole, turtite de acoperișul opulent, roșu, de țiglă. De-aceia semăna orașul, de departe, c'o ciupercă veninoasă.

Aici în dreapta fuseseră niște case mici, acoperite de iederă, în care stăteau doi bătrâni. Nu rupea nimeni trandafirii niciodată, crengile de iasomie se scuturau numai când bătea vântul, iar merele cădeau toamna din pomi singure. Pe lângă casa bătrânilor Marta trecea ca pe lângă o biserică: îi venea să se închine. Uneori se odihnea pe banca de lângă poartă. Acum, în locul caselor acoperite cu iederă se ridica, trufaș, un hotel: „Hotel Coroana". Oare în fiecare oraș trebue să fie un hotel „Coroana"?, se întrebă inutil gândul Martei? Ochii căutau înfricoșați un singur colț, o casă numai, pe care vremea să i-o fi păstrat întreagă, ca amintirea. Nu găsea nimic, nimic. Se simți obosită, strivită de o emoție prea neașteptată ca s'o poată înfrunta direct. Îi era frig: serile sunt întotdeauna friguroase aici.

A dormit greu, obositor. S'a trezit speriată, așa cum i se întâmpla întotdeauna în casele străine sau ori de câte ori nările sufletului adulmecau vre-o primejdie. Inchise iar echii și ascultă: i se păru totul prelungirea unui vis. Orașul ei, și-acum zece ani, vara, se trezea la fel. Tot așa, prelungind comic unele silabe, singurul vânzător de ziare din târg anunța "ultimele evenimente". Poate-i acelaș vânzător. Apoi scârțâitul indolent al căruței cu ghiață, pașii grăbiți ai cucoanelor care mergeau la piață urmați de lipăitul subaltern al servitoarelor, cineva care strigă „la smeură", covrigarul. Marta simți gustul covrigilor cu susan, proaspeți și dulci, nările i se umplură de mirosul de putregai al smeurei și ochii de culoarea ei caldă, turburătoare. Sări din pat și trase storul: soarele năvăli la fel, impertinent și-o orbi. Marta se alintă puțin ștergându-și obrazul de umăr, își surâse plin, ca altădată, își rotunji ochii a mirare și-și lipi nasul de geam. Tot ca atunci, tot ca atunci. Covrigarul e-acelaș: cu mustăți albe, c'un neg mare cât o alună, pe frunte. Oare cum îl chema? Trecu pe lângă geamul ei, dar n'o văzu.

Și lumea cealaltă mergea la fel de grăbită. mici slujbași necăjiți, domni cu burtă, cucoane cu gospodărie și copii. Pe trotuarul din față, o cucoană se tocmea cu doi țărani; toți oamenii cari se tocmes. fac aceleași gesturi. In fond, oricând, toți oamenii fac aceleași gesturi, își complectă gândul Marta. Și figurile le sunt la fel. Din toți câți trec pe lângă geamul ei n'a reținut nici-o privire, nici un pas. Erau cenușii, șterși, ca și femeile lor ca și viața lor. Din cucoana de pe trotuarul din față nu vedea decât un „pardessus' mohorît, dar știa că sub el poartă o rochie pătată cu untdelemn, că miroase a ceapă prăjită, că nu poartă „soutien", că nu-și spală niciodată fardul depe față, că nu cumpără flori, că nu știe cine-i Andrè Gide și că-i virtuoasă. Pe Marta o înfioră un râs venind gâlgâitor, din afară. Simți că-și bate cineva joc de ea. Lama tăioasă de sub frunte sfredelea iar, cu ritmul acela înnebunitor. Se scutură ca atunci când încerca să-și învingă timiditatea, se înnălță puțin pe călcâie și-și strânse dinții de-i auzi scrâșnind.

Trebue să plece de-aici cât mai repede: i se făcu de-odată dor de-un oraș necunoscut. care să nu semene cu niciunul din câte știa, cu oameni ciudați, vorbind o limbă neînțeleasă, pe care s'o asculte doar ca pe-o muzică.

Să vadă numai parcul și-apoi pleacă: chiar în după amiaza asta.

Ocoli de mai multe ori strada care ducea spre casa unde trăise atâta timp. Ar fi vrut totuși să mai vadă gardul, tufele de cuișoare — poate s'au uscat de-atunci, — să mângâie cu ochii pereții fiecărei camere, să se mai uite pe fereastra de unde pândea venirea lui....

S'a întors definitiv din drum: mai bine să-și închipue că totul a rămas ca atunci. Știa că nimic n'a rămas ca atunci și totuși...

Era mulțumită că n'a întâlnit niciun cunoscut: au salutat-o câțiva trecători, unul a vrut să se oprească chiar, dar n'a fost decât o confuzie, o greșeală, — nu mai avea curajul să știe nimic precis, trebuia să se-amăgească.

In parc, Marta zâmbi iar: aleile sunt ca atunci, băncile tot verzi, în scoarța copacilor tăiate tot inimi și inițiale. Doar brazii au mai crescut: atunci nu se țineau de mâini. Inghiți mirosul lor amărui, așa de adânc, că ameți: o amețeală plăcută, ca înainte de-a adormi. In parc nu era nimeni: se simți ca între lucrurile ei, acasă, într'o casă veche, bună.

Era o liniște ca de început de lume și dac'ar fi știut s'asculte, ar fi auzit inima fiecărui copac, inima pământului, inima morților îngropați sus, în cimitirul unde moartea-i doar o invitație la odihnă.

Ar fi auzit, poate, și vorbele de dragoste pe care le-a rostit, înspăimântată, întâia oară poate și răspunsul, poate-ar fi simțit și sărutul dintâi. Dac'ar fi știut să mai vadă, poate s'ar fi zărit chiar pe undeva printre tulpinile de candoare ale mestecenilor, tot dreaptă, tot albă, tot subțire, și'n fața ochilor ei de-atunci poate-ar fi plâns. Dar nu știa să mai audă, nu știa să mai vadă.

Liniștea era prea mare pentru umerii ei și nu putea s'o mai rabde.

Se scutură iar, ca de-o greutate, și-și trecu mâna prin păr: gestul, frivol, îi aduse imediat altă stare de suflet. Desenă în nisip cu vârful sardalelor, arabescuri, se uită după o furnică, alintă iarba, culese o margaretă: „mă iubește, nu mă iubește, mă iubește nu..." O fetiță se opri în goană lângă bancă — de unde venise, în parc nu era doar nimeni?

— Ana, Ana, vino înnapoi!

Marta își auzi inima țipând. Își ținu puțin respirația, își mușcă buzele.

— Ana, întoarce-te că te urechesc, n'auzi?

Numai Anton vorbea așa, cu un „r" vibrând în surdină ciudat de mult, chiar după ce cuvântul fusese uitat. Il ruga să repete de zeci de ori același lucru și-i plăcea mai ales cum îi cânta numele: „Marta, Marta, Marta....".

Și fetița asta, dece nu pleacă? O urî dintr'odată, inconștient. Dacă-i fata lui? Fata lui Anton! O cercetă cu răutate: slabă, spălăcită, cu picioarele prea lungi, cu privirea șterasă. Nu-i fata lui, nu-i seamănă! Respiră mai în voie, dar n'avu curajul să se uite să vadă cine strigase pe fetița de lângă ea. Dece să se uite? Glasul nu putea fi al lui Anton, avea în el ceva alterat, suna rece, străin, răgușit.

Unde-o fi oare Anton? Zece ani... Marta ar fi vrut să se întoarcă în trecut, să retrăiască, clipă cu clipă, dragostea de-atunci, întâia ei dragoste.

— De ce nu ești cuminte, Ana? Ai cerut domnișoarei voie să te așezi pe bancă?

Marta își ascunse fața în palme. Anton era în fața ei .El n'o văzuse, aplecat să ridice ciorapul fetiței. Schițase o intenție de salut, neglijent. Bine că nu s'a uitat la ea. Anton se așeză pe banca de-alături, îl auzi cum își desfăcu ziarul. Marta deschise ochii încet, c'o mare teamă. Printre acele verzi putea să-l vadă. Numai părul îi era tot așa, castaniu, cu sclipete blonde de-asupra frunții: fața i se boțise, chinuită, ochii îmbătrâniseră, indecent, cu pungi sub pleoape, gura — gura lui, — era arsă de tutun, uscată, moartă. Purta haine posomorîte, o pălărie cu panglica pătată gras. Cum o fi trăind oare Anton, ce-a mai rămas din visurile lui de altădată — visurile lor?

Mai știa oare?...

„Je suis belle, o mortels! come un rêve de pierre,

„Et mon sein, où chacun...

Cum de nu simte că se uită cineva la ei, că încearcă să-l iscodească pe dinăuntru? Anton aruncă plictisit ziarul, căscă, se rezemă de spătarul băncii și-și lăsă capul pe spate. Inima Marteti țipă iarăși. Se uită ca o somnambulă la gâtul lui Anton: gros, cu vine puternice, vulgare. Atunci... Marta-i spunea lui Anton că are gâtul ca tulpina acvatică a nufărului, neted, suplu. Il mângâia întotdeauna cu sentimentul că atinge-o floare și-i simțea sub obraz ca pe-o catifea dulce, dulce și caldă... Marta trăi pentru o clipă emoția de-atunci: inima i se svârcoli iar, ca un șarpe care nu poate muri. Ii era frig, un frig ciudat care-aducea c'o împietrire. Se ridică de pe bancă mecanic și-avu impresia că-i o marionetă silită să-și asculte sforile.

Ajunse în goană la hotel. Răscoli prin geamandane, scoase oglinda și se privi. Poate s'a schimbat și ea: ochii tot mari, turburători, dar supsese prea multă tristețe în ei: gura, nu înțelese cum, dar par'că altădată se arcuia altfel: pe frunte nu era nici-o linie și gâtul... când îi crescuse colacul de grăsime de sub bărbie?: și obrajii... Scăpă oglinda din mână. Rămase câtva timp împietrită, apoi s'aplecă, ridică un ciob și-și privi iar ochii, gura, fruntea, gâtul, obrajii. Simți că-și bate iar cineva joc de ea, simți iar râsul acela venind, gâlgâitor, din afară.

*

In tren Marta-și feri ochii de toate oglinzile și de toate geamurile.

Se mai uită odată, pentru ultima oară, la orașul cu înfățișarea de ciupercă veninoasă: munții se depărtau încet-încet, înfloriți de-o singură pată sângerie. Suptă de depărtări, pata sângerie se șterse.

Marta se întoarse dela fereastră. Domnul de vis-à-vis îi surâse, curtenitor. Eri ar fi deschis iute poșeta, și-ar fi refăcut buclele și fardul, ar fi răspuns la zâmbet .Acum rămase nemișcată: numai gândul umbla, răscolitor, prin trecut. Mânile-i căzură moi, ca două frunze moarte, în poală. Domnul de vis-à-vis plecă în alt compartiment.

Cântecele singurătății

I

Ochii aceștia de elegie
Mai duc ei steaua ce i-a'nflorit?
Mai poartă cerul viu despletit
Peste lumină și veșnicie?

Mai știu minunea dintru'nceput
Apele stinse, fără de zări?
Visul, cu fruntea între mirări
Își mai desmiardă somnul de lut?

Tăcutele ore își tremură ceața
Prin recea'nserare sub care adorm
Va fi, din acest întuneric enorm
Să ies să-mi întâmpin cândva dimineața?

II

Cântec bogat în horbote și ape
Ce-mi crești sub arșițe aromitor,
Rămâi de-apururi sfetnicu-mi de dor,
Ascuns în umbre, sângelui aproape.

In liricele-i frunze'nvolburat
Copacul sufletului, tors de vânt,
Din flaute mâhnite, de pământ,
Sub ceruri noi te-o crește, preacurat.

Când mi-or vărsa clepsidre oarbe visul
In spornica lor mare de cenuși,
Uscatului meu mugure ce nu-și
Nunti azurul tu să-i fii promisul.

Sui-ș-vor umbrele crepusculul ca furii
Spre flacăra comorii'nsingurate.
Tu, cavalerul linei luni, curate
Du-i neatinse zorile de Furii.

AUREL CHIRESCU

*) Din vol. „Fântâna lui Narcis", sub tipar

Cu duh smerit...

Cu duh smerit și pașnic aș vrea să trec prin lume,
Să nu atâț nici ura nici dragostea cuiva,
— Un glas fără ecouri, un cântec fără nume —
Să nu mă poarte 'n gânduri și'n visuri, cineva.

Aș vrea să fiu ca floarea ce crește neștiută
Cu chip umil, podoabă a lutului sărac,
Pe care numai vântul, în taină, o sărută,
Când mișcă valul holdei ca unda unui lac.

Sub freamătul pădurii ce'n noapte, lin, se pierde,
Aș vrea să am tovarăși doar arborii din jur,
Ființa îmbătată de vis și de azur.

DIMITRIE ALBOTA

Paralelă

La tine dorul e pribeag
Culegător de diamante;
Un vagabond ce strângi tezaur
Din lacrimi calde de amante,
Minciuni să le prefaci în aur
Și melodii nemaicântate...

In mine-i floare-așa de multă,
Apleacă-ți sufletul și-ascultă,
Cum crengile își ning petale,
Pe orice drum și pe cărare,
La orice om ce iese 'n cale..

In țara noastră naște basmul,
Din inima ce-și bate spasmul
Pe înălțimi amețitoare;
Dar între noi e-atâta soare,
Că nu ne mai putem vedea
Și trecem unul lângă altul
Ca doi străini pe o șosea.

TANA MUGUREL

Profilul artistic a lui Martin Benka

de dr. IULIUS KALMAN

Opera pictorului Martin Benka se înrădăcinează atât de adânc în gustul poporului, încât trebuie să amintim — pentru ca fiecare interpretare a artei sale să nu-și piardă scopu-i artistic — cel puțin o trăsătură exactă a caracterului național slovac, cât și influențele care l-au format.

In împrejurările externe predominând cele cu caracter politic, s'a păstrat tradiția dusă până la exces și poporul slovac, din secolul 9 până în secolul 18 vegetând, fără o o regulă solidă în limba literară, creiază numai în domeniul literaturii religioase. Abia în a doua jumătate a secolului 18, preotul catolic Anton Bernolak a pus bazele științifice ale unuia dintre dialectele slovace și pe bazele acestui dialect literar a început, după aceea, să se desvolte paralel și viața culturală spirituală, care a trebuit să lupte greu pentru dreptul ei elementar chiar și în secolul 19.

Consecințele revoluției din Martie, printr'o activitate de seamă a filologului Ludevit Štur, au oțelit într'atâta conștiința națională slovacă, încât nici Austro-Ungaria, în încercarea ei de nivelare a popoarelor, din anul 1867, nu a putut împiedica noul curent al voinței poporului de a trăi după principiile lui naturale. Prin revoluția Statului din 1918, s'au realizat, însfârșit, aceste aspirații și Slovacia în cadrul republicei Cehoslovace, a pășit pe calea culturală europeană. Forțele proaspete ale unui popor de trei milioane s'au desvoltat rapid și printr'o activitate creatoare foarte rodnică, au ajuns, ca în cei douăzeci de ani cari au urmat, să ridice cultura lor până la nivelul istoric al vecinilor mai norocoși.

Orientarea sociologică a psihologiei populare slovace din bogăția ei de poezie, cântece, obiceiuri, zicători, povești și creații artistice, dovedește că Slovacul are o înclinație pentru supramăsură. Una dintre caracteristicile temperamentului slovac este sensibilitatea dublată de dorința, de aspirația creatoare, la care se adaogă entusiasmul pentru o activitate neîncetată, ceeace a determinat un criteriu de viață sobră, simplă. Sunt buni la suflet, blânzi și miloși cu aproapele.

Uniți cu Cehii prin forma politică de Stat, au reliefat întotdeauna sensibilitatea lor în cadrul operei comune. Benka, pe care revoluția l-a găsit la Praga, s'a bucurat de eliberarea compatrioților săi prin expresii creatoare, corespunzătoare tradiției naționale. Acest interpret artistic al Slovaciei liberate, fiul unui meseriaș sărac, s'a născut la 20 Septembrie 1888, la Kiripolek lângă Bratislava. Din copilărie a fost atras de natură, iar la vârsta de 14 ani a început să zugrăvească colibele țăranilor. Adevărata sa vocație însă s'a accentuat la Viena și atunci a fost trimis la Praga, unde s'a ocupat de el cunoscutul peisagist al artei impresioniste Kalvoda. Benka a trăit în preajma lui timp de cinci ani, dar independența artei sale creatoare s'a manifestat numai decât prin lucrările sale, fără nici o influență străină. Și-a ales reședința la Praga, putând de acolo să-și exprime dragostea sa pentru patrie, a cărei eliberare o privea obiectiv, din punct de vedere spiritual.

Dacă din operele vechilor maeștri slovaci reeșeau notele naționale folkloristice, Benka și-a exprimat vederile printr'o manieră cu totul nouă. Prin expresiunea simplă, dar puternică și eficace a concepțiunilor sale originale și suggestive, s'a confirmat că viața istorică a poporului și-a găsit realizarea prin marele artist așteptat.

Față de străinătate, prin el s'a desvoltat cronica scrisă a calităților coloristice ale peisagiului, în care slavismul integral se reflectă din trecutul milenar până la crâmpeele epice ale prezentului.

Tenacitatea oamenilor de pe câmpie, unde s'a născut Benka, este cu mult mai mare ca în altă parte. Această tenacitate a apărut și în imaginile pictorului nostru, a cărui bucurie pentru viața nouă ce începea după sfârșitul războiului și după îndelungata asuprire, a exprimat-o prin poziția plopilor din tablouri, prin culesul vesel al porumbului și în pasul expresiv al agricultorului, erou simbolic, care merge în urma plugului. Aceste picturi în ulei sunt numai introducerea la operele următoare pe care Benka le-a creat în timp de 20 de ani în atelierul său din Praga, din schițele luate regulat de prin călătoriile și excursiile prin Slovacia. Munții la orizont au fost întotdeauna peisagele sale favorite și de aceia se ducea în nord, unde ținutui este tot numai ondulații mari, puternice. Acolo stătea în contemplare în fața naturii melancolice, regiuni împodobite cu păduri străbătute de ape și munți înalți care își pierdeau vârfurile în norii întunecați, cari apoi risipindu-se lăsau să se desfășoare un spațiu larg, adânc.

Tablourile lui Martin Benka absorb elementele pictorilor apuseni prin reliefarea farmecului acestei lumi speciale care îl înconjoară aici. In simplele și originalele sătulețe cu căsuțe umile din pământ, omul este un părtaș al decorului peisagiului.

Ne întâlnim cu flăcăi voinici, arși de soare, secerători, pădurari, pășind legănat alături de femei sănătoase, robuste, care cântă în grupuri armonioase, urcând spre vârfurile munților acoperite de pini și de nori ce plutesc tot așa de trecător ca și visele. Este slava muncii neîncetate dar rodnică și bucuroasă, făcută în singurătate de basm. Infățișată prin brazdele arate, luncile și drumurile pe marginea cărora se înalță căpițele de fân al căror parfum umple văile și zarea îndepărtată. In redarea câmpiei și a florilor, în care se presimte germenele marelui stil național de mâine, Benka devine filosof, căutător de esențe noui, dătător de viață, pentru care acest țăran, om al pământului a garantat durabilitatea patriei sale până astăzi, trecând prin toate adversitățile împrejurărilor și păstrându-și totuș legile sângelui. Din suflarea mistică a acestei at-

MARTIN BENKA — La seceris

mosfere simbolice se înalță cuvântul plastic, simplu și înțelegător pentru toată Europa. Ziaristul elvețian William Ritter încă de acum 20 de ani a reliefat aceste principii și de atunci face cunoscut publicului european opera lui Martin Benka, pe care criticul belgian Edmond Luk Dumoulin îl numește „principele pictorilor slovaci". Elanurile rapsodice ale pensulei sale, sub care totul crește până la măsuri uriașe, compun partea coloristică a operelor sale. Gama lui Benka este o complectare stilistică a compoziției dinamice, iar după unii cunoscători este luată din ceramica populară albă cenușie, caracteristică peisagilor cețoase ale culturilor de varză, așezate la înălțime, care se unesc cu galbenul pământului argilos de pe panta prăfuită, cu culoarea trandafirie a aburilor ușori ce taie contururile violete ale vârfurilor. Intre culorile întrebuințate de el este și sepia, și albul berlinez, ca un extras expresiv al legăturii sale cu pământul, cu cerul, cu dăruitorul acestor recolte abundente și eterne. Această atitudine se naște din adânca umilință și credința ascetică ce trăește în pictor și care până la problemele transcendentale devin spiritul poporului.

Pentru biserica satului său, el a pictat în altar chipul Sfântului Martin, iar în capela episcopală din Spișek Podhradi a lucrat un triptic popular cu subiectul Sf. Ioan Nepomuk. Alte opere importante și cunoscute ale lui sunt compozițiile lipite pe sticla podului în colonade, dela băile Pistiany, sau cele tăiate dela Banska Bystrița ca și desenul în cărbune de pe frontispiciul clădirei noui Bănci dela Turciansky Sf. Martin, unde Benka trăește de câțiva ani într'o singurătate și muncă neîncetată, lucrând la marea operă a epopeei sale moderne.

In fosta republică cehoslovacă de mai multe ori a fost recompensată activitatea sa prin recunoașterea unanimă. Când în anul 1940 a obținut premiul Slovaciei independente, Benka era profesor la noua școală superioară de technică din Bratislava, unde a format serii de pictori tineri, insuflându-le pe lângă artă teoriile pedagogice pentru o viață curată, ceia ce a găsit rezonanță în sufletul elevilor săi.

Are totuși o înclinare pentru viața în singurătate. Are o măsură pozitivă pentru fiecare operă și inspirația sa a eșit întotdeauna din dragostea mare de tot ceea ce este organic, pentru tot ceea ce trăește, animale sau vegetale, redate în sute de forme pe pânze, care reprezintă expresiv simbolul forței vitale a țării sale.

Criticul care adesea ori amintește opera întregei sale vieți, cinstește mai ales realitatea că Benka nu a eșit nici odată din linia sa și niciodată nu a șovăit în convingerile sale.

Tablourile sale, timp de 20 de ani au fost expuse nu numai la Praga și Bratislava, ci și la Viena, Cracovia, Veneția, Paris, ba chiar în America.

Considerând influența lui vădită asupra tuturor contimporanilor săi, putem spune că Benka este cel mai mare interpret pictural al artei slovace de astăzi.

Trad. de ELENA EFTIMIU

Poetul ardelean George Boldea

(Urmare din pag. 1-a)

Căci sub pământ nu-s căi să
[ne'mpreune,
Doar cripte încuiate cu lacătul
de-apoi
Și despărțit de tine ca o rază mă
[desfoi,
Trup alb ce te ridici din visuri
[ca o rugăciune".
(„Insetare")

Chipul iubitei stăruie așadar peste tot. Dragostea constituie una din marile teme ale poeziei lui George Boldea. Esența acestui etern sentiment al omenirii capătă expresie deschisă și nesecat de emoționantă în poemul său:

„Tristețea mea cu lacrimi se
[l'ncunună
Ca'nrouat, păienjenișul cerului
[cu stele,
Și-alung departe noaptea cu
[chipul dragii mele
De care-s plin cum apele de
[lună".

Tot din acest poem intitulat „Sbucium", mai rețin pentru prospețimea lor lirică și aceste versuri:

„Icoana adoratei în mine
[s'adâncește
Ca dâra unei perle în apele
[cerești".

Vedem cu acest prilej, că registrul poetic al lui George Boldea conține particularități nespus de interesante. Ne întâmpină astfel în opera lui o contopire dintre cele mai fidele între fond și formă, fluidul sincerității și al unei remarcabile tensiuni interioare parcurge dela un capăt la celălalt versurile acestui poet, dându-le un bineme-ritat primat. Mi-am reamintit iarăși cu această ocazie, fără să vreau, de acel rând al lui Bacon „Ars est homo additus naturae".

Presimțirea morții își fălfâie batistele de brumă peste cele mai multe din poeziile lui George Boldea. Mă gândesc, cât de mult se leagă moartea de destinul unor poeți. Pe unii din ei îi tulbură adânc, alții au în schimb chiar cutezanța s'o bârfească, alții o privesc și fac glume pe seama ei, așa cum e cazul cu Topârceanu, iar alții o presimt cu o duioasă și mult pătrunzătoare tristețe; adică în felul lui George Boldea. Ajung, cred, și aceste două versuri, ca să ne dea profilul interior al poeziei lui:

„Acum ascult în veșteda risipă
Un dor de moarte albă, dulce
[dor".

Așa este. Conștiința poetului intră mai în directă comunicație cu lucrurile cele ascunse ale lumii. Vălul interpus între om și secretele pe care Dumnezeu i le-a imprimat naturii, devine mai transparent pentru un poet, decât pentru un om ca toți ceilalți, pot spune.

In pastelurile pe care acest poet le-a scris, la fel de realizate, se arată aceeaș umbră de tristețe tainică. Oricât de mult s'ar cufunda el în lumea albastrelor păduri ale visului, o presimțire, un svon tăcut al morții trece chiar și numai pentru o singură clipă pela fereastra sufletului poetului și lasă astfel o adâncă urmă de tristețe mistui-

toare, chiar dacă la față pare altcumva. Iată astfel ultima strofă din „Autumnală", care constitue un superb pastel al poetului George Boldea:

„Desamăgirea mea o'nfruchi-
[pează
Tânguitoare stoluri de cocoare
Ce duc în pășcuri cea din urmă
[rază
Și pier 'necate'n apele de zare".

Poezia lui George Boldea curge ca un șuvoiu dintre cele mai pure între suavele izvoare ale unei iubiri adumbrite de o presimțire tainică și între apropiatele tărmuri ale morții întristătoare. Columna elanului său interior isbucnește uneori până mult departe în imperiile azurului, dar din adâncimile de jos, de acolo din locuri mult subpământene, vine un semn trist, un semn care-i prevestește poetului clipa cea din urmă. Poetul va încerca totuși la început o evadare măreață din cadrele acestui semn prevestitor de sfârșit, dar până la urmă se familiarizează cu el, poezia lui căpătând atunci acel farmec care te doare nespus de mult. Poetul ne spune clar acest lucru:

„Spre caldele sărutări de lumină
Și căile funebre se pornesc,
Durerea ca un cap pe cruce
[l'nclină
Sub mângâierea faldului ceresc".

Fondul poeziei lui George Boldea este atât de mare; — așa ca al întregii poezii ardelene. Splendoarea imaginei încântă întotdeauna.

Versul, afară de câteva excepții, se încheagă perfect, trădând mult simț estetic. Volumul „Soliloquii", singurul dealtfel pe care George Boldea l-a scris, atestă mărturia unui poet adânc și de o reală valoare.

ION APOSTOL POPESCU

Central University

Cronica literară

I. D. PIETRARI: Spre zăpezi
Horia Niţulescu: Toamna în Paradis
BEN CORLACIU: Arhipelag

1. D. I. D. **Pietrari**, autorul **„Scrisorilor de primăvară"**, al **„Poemelor cu vin şi haiduci"**, al volumelor **„Poeme cu livezi"**, **„Scrisori pentru poeţi"**, **„Ne fac dojană grea străbunii"** şi al **„Cărţii cu eroi"**, este poet fecund.

In literatură fecunditatea poate fi semnul fie al unei mari uşurinţe de a scrie, fie indiciul unei remarcabile vigori. Poetul I. D. Pietrari este viguros. Arta cu care ne-a deprins în volumele mai sus enumerate e artă a unui condei ce-şi trudeşte versul cu îndărătnica ştiinţă şi cinste a plugarului înfipt cu toată fiinţa lui în brazda pe care o trage. Chiotul haiducesc, frântura de doină ciobănească sau directa mărturisire a iubirii de glie şi neam, ca, de altfel, înţelepciunea rustică de care nu se sfiesc versurile poetului I. D. Pietrari, nu sunt, câtuşi de puţin, căutate pentru vreun dubios pitoresc literar, — precum e cazul atâtora dintre prozeliţii formalişti ai tradiţionalismului şi etnicismului pur şi simplu superficial. D. I. D. Pietrari nici nu le caută. D-sa nu are nevoie să le caute în vederea unui aşazis stil poetic. Dârzenia şi înţelepciunea ţărănească, culoarea de baştină a cuvintelor, modurile neipocrite ale viersului bărbătesc, haiducia şi ingenua sinceritate, toate acestea sunt constitutive, pentru poezia d-sale, în aceeaşi măsură în care sunt constitutive pentru bine pregnata d-sale individualitate de oltean mândru de faptul că porneşte de acolo de unde au pornit toate lucrurile de preţ şi durată ale poporului nostru.

„SPRE ZAPEZI", a şaptea carte cu versuri pe care o publică (Bucureşti, 1943, Imprimeriile Cooperativei „Şcoala Poporului") d. I. D. Pietrari, fiind, — ca şi volumul **„Carte cu eroi"**, — culegere de rod pârguit în dogorile războiului, pune în relief toate însuşirile poetului.

Să cităm câteva rânduri:

Scriindu-i soţului dus să-şi facă datoria de oştean, **Ileana** aşterne, printre altele, aceste frumoase versuri:

„Prea mult te-a nins, Ionică, depărtarea,
Dac'ai veni, cum spui într'o scrisoare,
De bucurie-ar înflori şi plugul.

Soţul răspunde:

„Mi-e dor de sat ca lui Adam de rai"

Petrică, ordonanţa poetului,

„e de unde bate vântul
Cu doine, cu balade şi Tismane,
Pe unde ieri îşi primenea pământul
Cu grâu înalt iar dealul cu ţurcane".

Mai cităm, pentru prospeţimea lor:

„De m'o 'ntâlni vr'o schijă ca marginea de cer", (pag. 11).
„Ochii mei şi-au scuturat cocorii" (pg. 23)
„Mesteacănul cu tâmplele brumate
Pare un Crist pe alb crucificat (pg. 35)
„Văd ochii tăi, Suceve mari, blajine", (pag. 52)

„SPRE ZAPEZI" noul volum de versuri cu care poetul **I. D. Pietrari** îşi îmbogăţeşte opera, cuprinde însă, în afară de poeziile inspirate din lupta pentru viitorul patriei, şi un poem mai lung, intitulat **Vălenii de Munte**, în care este evocată şi preamărită figura de Apostol şi Român a marelui N. Iorga.

Reţinem, pentru semnificaţia lor, această strofă:

Era 'ndrăzneţ ca Ţepeş' om şi sfânt
Săl- scriu cu mâna dreaptă 'n calendare...
Când iz strein îţi desluşia 'n vr'un cânt
Te îngropa d'un stânjen c'o mustrare".

Poetul I. D. Pietrari, om care nu vorbeşte pe ocolite ci pe şleau, e şi d-sa împotriva oricărui iz strein strecurat în vers. Fiind credincios devizei pe care şi-a ales-o în mod instinctiv, d-sa nu se va întreba niciodată dacă dincolo de hotarele poeziei româneşti mai poate fi poezie sau prilej de „perfecţionare" pentru vreun poet român.

D. I. D. Pietrari nu este şi nu vrea să fie „savant", adică ştiutor al binelui şi al răului în ale strofei lirice pe care o primeşte ca pe un dat românesc şi pe care o făureşte apoi cu aceleaşi străvechi unelte cu care au fost desăvârşite toate doinele şi cântecele noastre bătrâneşti. De aceea vom întâlni, la autorul volumului **Spre Zăpezi**, toate elementele luminate şi umbrite, toţi factorii determinanţi majori şi minori ai poeziei româneşti care nu se uită dincolo de ţarcuri spre a „fura" dela vecin şi strein, ci se mulţumeşte cu mlădierea fără de împrumuturi a limbii în dimensiunile căreia poţi fi melc hibernând în cochilii sau şoim străbătând văzduhurile.

2. **TOAMNA IN PARADIS**, volumul de poeme pe care l-a tipărit zilele acestea, (la Imprimeria Penitenciarului Văcăreşti, 1943), d. **Horia Niţulescu** este una din cărţile de versuri cele mai frumoase apărute în ultimii ani.

Intr'adevăr, totul ce face ca poezia să fie poezie există din belşug în **Toamna** paradiziacă a acestui surprinzător Horia Niţulescu, poet pe cât de sensibil, pe atâta de estet, pe cât de personal, pe atâta de comunicativ, pe cât de clar, pe atâta de nuanţat şi pe cât de plastic pe atâta de melodios. In plus, în poemul d-sale îşi dă întâlnire întru perfecte armonii totul ce poate fi **dragoste**, — (sufleteşte pură şi teluric suavă,) — **credinţă**, — (creştineşte ortodoxă şi dionisiac păgână), **dor**, — (metafiziceşte nostalgic şi româneşte specific),—şi **concepţie** comunicată, indirect, printr'o rar întâlnită cântărire a cuvântului,—(termen neaoş şi neologism), — pe care d. **Horia Niţulescu** îl stăpâneşte cu virtuozitatea poeţilor trecuţi mult dincolo de etapele experimentărilor.

Poetul **Toamnei în paradis** e un **caligraf**, d-sa scrie **frumos şi pentru frumuseţe** — pentru aceeaşi mare şi neasemuită frumuseţe pentru care însuşi Dumnezeu s'a trudit şi se trudeşte să fie scriitor. Poemul „Caligraful" cu care se deschide **Toamna în paradis** este, în felul lui, cea mai fragedă luminoasă mărturisire de crez scriitoricesc pe care am întâlnit-o în literatura europeană, iară Toamna în paradis o admirabilă carte de versuri.

D. Horia Niţulescu să nu se sperie că-l copleşim cu superlative. Superlativele nu pot fi ocolite acolo este nevoie de ele pentru a sublinia după cuviinţă un lucru bun.

Nu ne-am pripit de loc riscând aprecieri, — fie ele chiar exagerate în ochii celor ce iubesc un singur fel de poezie şi nu mai admit alte frumuseţi.

D. Horia Niţulescu are, în primul rând, gust. Gustul vine printr'o pururi deschisă serie de desgusturi. (Aforismul acesta este al lui Paul Valéry, are însă valoare pentru toată lumea, inclusive pentru cei ce nu vor cunoaşte niciodată sfârşitul desgusturilor).

Având gust, d. Horia Niţulescu — deşi se găseşte, oarecum, la prima d-sale carte, — dovedeşte că a strâns în „Toamna..." d-sale numai fructul cel mai ales: Treizeci şi opt de poeme care presupun, cel puţin, pe de câteva ori atâtea poezii rămase în manuscris. „Manuscrisul" acesta poate fi şi de domeniul meditaţiei. Existenţa lui materială nu are importanţă. Importă numai culesul din urmă, — rezultatul adunat în cartea pe care o avem înaintea noastră. Şi are importanţă faptul că, deschizând cartea, nu ne mulţumim cu o singură lectură a unor strofe ca aceasta:

„Acest picior mai pur decât visează dalta
Şi coapsele prea limpezi, rotunde ca ideia,
Desăvârşire 'nchisă în sine. Nu-s eu ,alta
Respiră acum prin mine... vecia mea, femeia" (pg. 33)

Are importanţă faptul că, cetind şi recitind poemele din care ne îngăduim a frânge versurile de mai jos, simţi, întreagă, acea fericire lăuntrică pe care ţi-o dau toate prezenţele frumoase:

„O, condeiul Lui de mărgăritar!
Şi scrie apăsat şi şterge, scrie rar,
Numai cu rouă şi vis
Uite, sub ochii noştri s'a deschis
Fragedul Lui manuscris".
. . . .
Uite munţii, frumoşi, le metal,
ca un manuscris medieval
şi pădurile calme, domoale,
cu chenare de umbre pe poale,
cu arabescuri albastre, cu spirale".
(Caligraful)

Aici, la şcoala împărăţiei tale,
Am auzit de otrăvuri şi metale,
Ascuţite pe mii de nicovale,..."
. . . . .
— Eşti îndărătnic, tinere şi, mi se pare,
Prea crezi în tot ce ţi se năzare.
Dar nu mă supăr. Mi-a făcut plăcere.
Şi-acum, discipoli, să'ncepem. Tăcere!"
(Poveste cu năluci)

Arta d-lui Horia Niţulescu creşte din seve preţioase şi pure. E o artă poetică pe măsura iubitorilor de esenţe subtile. Dozajele de sunet şi sugestie i-au reuşit pe deplin. Există, totuşi, două pericole pentru cariera de poet a d-lui Horia Niţulescu: O poezie ca aceasta din **Toamnă în paradis** este, mai întotdeauna, filon zgârcit, sau, dacă nu, atunci devine, deobiceiu, manierism. Noi dorim poetului Horia Niţulescu să evite amândouă pericolele.

3. **Ben. Corlaciu** este unul din poeţii noştri „blestemaţi". D-sa se consideră copil al mlaştinei şi, schiţându-şi autoportretul scrie textual:

„Eu sânt poetul Ben. Corlaciu, al doilea drac şi cel mai puternic.
Umblu cu tălpile pline de smoală,
Mereu ursuz şi nemernic.

Mama mea a fost o broască ţestoasă,
M'a făcut cu trestia cea mai înaltă
Am fost alăptat de-o baltă râioasă —
Culcuşul mi-a fost tot o baltă.

Eu sunt poetul Ben. Corlaciu,
care-am crescut prin mlaştini clocite.
Cer am avut un fund de apă răscolit de trestii prea învechite.

Un singur nufăr mi s'a prins de gât,
odată, de mult, într'o seară.
Nu mă văzuse cât sânt de urât
şi, cald, s'a cuibărit la subţioară".

Poezia de mai sus, este, fără îndoială, o bravadă, cum, de altfel, rămân teribile, interesante chiar, dară pure bravade versurile în care poetul şi-l prezintă pe tatăl său:

„Tatăl meu era un lunatec, nebunilor!
Se înrudea cu Satan şi cu o prinţesă de-a Hunilor,
era bunicul lui Tutankamon.
(Trecere alegorică)

Astfel de poezii sunt menite a fi aruncate ca un bobârnac cleios în obrajii tradiţionaliştilor din neputinţă de a fi şi altceva; astfel de poeme sunt tifla cu care poetul teribil dă după domnul cu manşetele conştiinţei totdeauna albe şi cu cravata sensibilităţii totdeauna corect legată, mai ales că o consolidează şi acul de aur şi piatră scumpă a bunei tihne de rentier al bunurilor pe care nu le-a creat şi nici nu le administrează.

Dară strofa a patra din **„Copilul mlaştinei"** pe care l-am citat în întregime, contrastând voit cu afirmaţiile din cele precedente ei, dă poemului o fosforescenţă stranie, dacă nu, deadreptul, o diabolică frumuseţe.

Volumul „ARHIPELAG" cel de al treilea al d-lui **Ben. Corlaciu** — (d-sa a mai publicat **Tavernele**, în 1941, şi **Pelerinul Serilor**, în 1942), e construit din astfel de **teme**. Totuşi poetul **Arhipelagului** nu este nici diavolul şi nici răzvrătitul pe care-l face. **Ben. Corlaciu** e un poet autentic în plină căutare a propriului său drum. Negăsindu-l încă, îl violentează cu buzduganul aruncat prin bezne cale de şapte poşti.

Şi **Ben. Corlaciu** e un mare singuratec şi un iremediabil melancolic. Nemulţumit cu frumuseţile imediate, cu frumuseţile la îndemâna tuturor oamenilor de toate zilele, el, **Ben. Corlaciu**, forţează nota, striveşte cuvintele, până le aude ţipătul sau invectiva, strangulează imaginea până o vede învineţită şi afrontează, cu drăcească permanenţă, totul ce trece drept bun, frumos, sfânt, etc.

Dară **Ben. Corlaciu** este un copil blând, dornic de dragoste şi lumină şi însetat după izvoarele poeziei încă nemărturisite în grai omenesc. Dovada: Sclipirile de cale lactee pe care le întâlneşti, aproape în toate intimităţile şarjate ale poemelor sale. Şi **Ben. Corlaciu** e un mare singuratec şi melancolic. Dovada: Intreg ciclul dedicat „Corinei".

Suntem convinşi că, trecând de bălţile dealungul cărora s'a angajat, poemul lui va lua amplitudini, profunzimi şi vigori de fluviu. Limpezimile nu sunt, în cazul poeziei sale, absolut necesare. Aşteptăm volumul de versuri respectiv.

TRAIAN CHELARIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Masca de ceară

(Urmare din pag. 6-a)

— Cât te înşeli! Nu. Desăvârşirea aceasta o dă numai moartea. Ea pune pecetia din urmă. Cât timp trăieşti, poţi fi mereu altul. Deabia prin moarte rămâi tu însuţi. Cu moartea deabia se termină toate avatarurile tale. Grimasa mea! O am prentrucă a fost râsul meu în faţa lumii. Dece o păstrez! Pentrucă acum e a mea, e pentru mine. Pentrucă râd de mine de a fi căutat aceia ce nu era în viaţă, de a mă fi dăltuit pe mine prin viaţă în vreme ce desăvârşirea dăltuirii a venit deabia cu atingerea acestui ultim prag.

— Atunci... atunci, am îngăimat, ultima formă a desăvârşirii şi prima formă a artei eşti tu, mască mortuară?

— Poate...

— Dar dece ne mai chinuim noi, plăsmuitorii frumosului?

— Voi ştiţi! Dece mă întrebi pe mine?

Ultimele cuvinte le-am auzit deabia murmurat. Buzele s'au închis încet. M'am dezmeticit. Cine vorbise? Masca asta? Dar nu, era o nebunie. Piatra nu poate vorbi...

Sau poate vântul. Da. vântul. Bătea cu furie. O furtună pătimaşă, de vară. Am eşit aşa, în ploaie şi vânt şi am mers pe străzi să nu mai aud decât furtuna. Cea din mine copleşea totul. Ce caut? Ce vreau? Oh, absolutul acesta! L-am presimţit prin ea, prin Una. Misterul acesta uluitor al feminităţii, l-am atins prin ea, prin Una. Niciodată nu-i simţisem ghiara mai ascuţită ca acum, în pragul bătrâneţii. Ce era în fiinţa ei? Ce taină care atrage şi doare emana din fiinţa ei? Carnea ei însăşi era o transfigurare întru lumină. Un zâmbet pe buzele ei era un cântec şi o vrajă ameţitoare. Când o vedeam, când se apropia de mine, strălucitoare de frumuseţe şi tinereţe, eram aidoma unei bucăţi de ceară în apropierea focului. O duioşie fără pereche mă acoperea, ca o haină, ca un abur cald, ucigător şi dulce. Mă aşezam în genunchi în faţa ei şi o priveam. Dar nu era privire aceia ci dăruire în extaz. Fărâmă cu fărâmă, mă dăruiam visului acestuia, cărnii şi sufletului ei. Simţeam nevoia să plâng, să plâng sau să urlu de această dureroasă, covârşitoare fericire. Ea îmi mângâia părul. Ii plăcea să se joace cu părul meu pe care-l răvăşia, nebunatec. Şi mâinile ei, alunecând, şerpi reci prin buclele părului meu încă tânăr, încă nestăvilit, era o binecuvântare păgână, omorîtor de dulce.

Ce lume închisă în sine înfăţişa ea, Una! Aş fi vrut să mă afund în esenţa ei fizică şi sufletească, să fiu una cu ea. Ce chin de a fi doi! Şi ce ne-a dat destinul nostru pentru a batjocori această sete de unificare, de copătrundere? Biata apropiere carnală. Indiviam soarta moluştelor sau actul de copătrundere totală a celulelor algelor, a lintiţei ,a microorganismelor pluricelulare, a talofitelor, a infuzorilor.

— Cine eşti, cine eşti Una! Ce Dumnezeu imposibil te-a dăltuit alta, deosebită carnal de mine, depărtată de mine! Ce taină ascund ochii tăi, braţele tale, carnea trupului tău minunat şi străin mie?

Am stat în faţa ferestrelor ei, în ploaie şi vânt. Şi s'au răzbunat pe mine oasele mele, carnea mea peste care ninseseră 50 de ieri. M'am îmbolnăvit. Nu am vrut să primesc pe nimeni. A venit Michaela, micuţa dragă şi nu am primit-o. Mi-era ruşine. Ciudat complex! Era de aceiaşi vârstă cu Una şi mi se părea că aş comite o impietate faţă de tine, Dal. Bătrânul meu valet m'a îngrijit singur. Şi a venit iarăşi Una. De unde aflase că sunt bolnav, nu ştiu. Am gonit-o îngrozit.

— Nu vreau să mă vezi aşa, Una! Sunt oribil. Nu vreau să vezi decrepitudinea cărnii prin boală. Pleacă, te rog.

— Ce copil eşti Tiţian! Dar sunt fericită. Auzi, fericită... Pin!

— **Fericită! Dece? Pentrucă** sunt bolnav?

— **Nu. Pentrucă sunt o egoistă. Aşa bolnav**, eşti singur. Nimeni nu te mai vede. Nici o altă femeie. Şi nici tu nu vezi pe nimeni. Nu înţelegi? Nu vreau să vezi pe nimeni, nici să te vadă nimeni. Numai eu. Să te îngrijesc eu.

M'am lăsat alintat de ea ca un copil. Da. Era bine. Era bine să fiu bolnav şi îngrijit de ea. Mă alinta şi mă certa. Işi ascundea emoţia prin gesturi brusce, prin acţiuni autoritare de mică despotă absolută. Imi dădea doctoriile şi nu mă lăsa până nu le înghiţeam. Am mâncat împreună câteva zile. O, Dal, ştii ce e raiul? Poate, nu. Eu l-am cunoscut. Prin ea. Şedea lângă mine şi-i ghiceam căldura trupului tânăr. Imi dădea dumicaţii în gură, sorbeam din acelaş pahar, muşcam amândoi din aceiaş bucată de pâine. Se aşeza în genunchi sau pe o pernă lângă divanul meu din atelier şi-mi cerea să-i dau şi ei la fel. Şi ochii ei erau mereu alţii, mereu alţii.

Intr'o zi a venit cu un pachet. S'a ascuns după paravan şi a apărut îmbrăcată într'o rochie de mireasă. Doar moartea pe care o aştept va acoperi imagina aceasta de suprafirească frumuseţe, Dal.

— Iată-mă, Tiţian! Mireasa ta! Mă vrei! Mireasa sufletului tău, urâciosule drag.

Am luat-o în braţele mele şi s'a cutremurat toată. Şi sărutarea aceia de atunci a fost un abis de bucurie şi spaima cruntă. Fericirea i-a desfigurat faţa. O, cine a inventat oglinzile, Dal! Era acolo, în faţa mea, undeva, o oglindă mare. Şi m'am văzut în ea cum mă aplec spre gura aceasta fermecătoare, pasionată, îndurerata şi crudă. Şi m'am văzut aşa cum eram atunci. Un chip răvăşit de patimă şi împovărat de ani. Fruntea era brăzdată de urme adânci. Sub ochi se desemnau cute ca nişte creionări nebuneşti pe un desemn realizat de un ochi de nebun sau de posedat. Mi-am văzut anii în oglinda aceia. Iar Una închisese ochii. Obrazul ei era aproape, foarte aproape de al meu. Mi s'a împleticit privirea. Şi am simţit atunci că nici ochii nu-mi mai aparţin. Ii perdeam şi pe ei. Iar pe ea furtuna o desfigurase. Buzele îi tremurau, în spasm. Răsuflarea era gâfâită. Chipul ei îşi pierduse frumuseţea parcă pentru o altă frumuseţe, satanică, biruitoare, disperată. Şi încetul cu încetul am văzut chipul ei proectat în viitor. Imbătrânit, chircit, străbătut de sbârcituri. Iar sub pielea aceasta tristă şi neagră am simţit, tare, osul craniului, golul orbitelor, linia aspră a maxilarelor şi şirul dinţilor în veşnicul rânjet al morţii. Am ţipat înebunit de groază:

— Una! Scoală-te. Trezeşte-te. Mi-e frică. Da. Mi-era frică de toată această uscăciune a sevei tinere de azi dacă nu o voi încremeni eu în piatra mea. Şi am privit spre statue. Una a deschis ochii şi mi-a surprins privirea. S'a smuls din braţele mele, rece, îndepărtată, duşmană. Şi a fugit.

Am revăzut-o târziu. Ne-am plimbat atunci undeva departe, spre lacul Teiu. Eram noi singuri prin imensitatea amurgului aceluia de vară. Plină din nou de farmece, gingăşie, neprevăzut. A început să fugă, chemându-mă după ea. Joc de copii peste iarba câmpiilor. Fugea ca o ciută. Am fugit după ea. Dar nu o mai puteam ajunge. Am simţit junghiul acela în inimă şi oboseala cruntă a muşchilor care nu mai voiau să mă asculte. Cu respiraţia tăiată, am căzut pe o bancă. Una s'a apropiat zâmbind de mine şi mi-a spus: — Moşule. Atât. Apoi văzându-mă aşa, trist, a vrut să continue jocul. Am rugat-o să rămâie lângă mine pe bancă. I-am spus: — Ai ştiut dela început că sunt un om bătrân. Acum dece râzi de mine?

— **Dar nu râd, nu vezi. Spun ceeace este. Desigur**, eşti bătrân. Apoi s'a sculat brusc, râzând ca un copil când a făcut o şotie şi a început că culeagă flori de câmp. Işi lăsase poşeta pe bancă. Am deschis-o să văd ce are înăuntru. Mi-a plăcut să răscolesc micile nimicuri din poşeta unei femei. Am găsit o fotografie a mea pe care i-o dădusem mai de mult.

— Dece ţii fotografia asta la tine? Ce vei spune dacă te va întreba cineva pe cine reprezintă.

— Nimic. Dealtfel lucrul s'a şi întâmplat. Un coleg, un student, ah, nu ţi-am vorbit nimic de Palius mi se pare, a şi găsit-o şi m'a întrebat dacă e tata sau unchiul meu.

— Şi ce ai răspuns?

— Că e bunicul!

Am ras galben. Şi Una a fost fericită de mica ei ferocitate. Apoi mi-a făcut iarăşi semn: — Haide. Te-ai odihnit destul. Incearcă de mă prinde.

— Fugi. Am să te ajung.

Am lăsat-o să fugă. Se lăsau umbrele amurgului tot mai dese. Şi nu am mai văzut-o. Am luat-o înapoi, am eşit în drum, am oprit primul taxi care trecea şi am plecat acasă. Câteva zile nu am mai văzut-o. Ca să nu sufăr prea mult, am lucrat ca un posedat la „Chemarea". Statuia se desprindea tot mai clară, tot mai vie din ganga ei de piatră. Ii făuream astfel trupul pe care nu i-l văzusem niciodată, trupul mlădios, superb, tânăr şi gol. Nu-i ştiam decât braţele şi mâinile mici şi reci. Dar când am ajuns la faţa şi la ochi m'am oprit. Ce privire să-i dau? Care este adevărata privire a Unei, ea care are o mie de priviri?

Am aruncat dalta şi am eşit.

Prin faţa Universităţii am văzut-o. Mergea la braţ cu un tânăr. Un băiat tânăr ca ea. El se apleca asupra ei şi-i vorbea, îi vorbea mereu. Şi râdeau amândoi. I-am urmărit. Un drum lung. Au luat-o prin Batişte, apoi au ajuns, pe ocolite, nu se grăbeau, aveau timpul înaintea lor, spre grădina Icoanei. Nici acolo nu s'au oprit. Au trecut mai departe, spre parcul Ioanid. Ca un hoţ, m'am strecurat în spatele lor spionându-i. Au stat mult. Se înoptase bine. Şi am văzut sărutarea lor. Erau tineri. Erau tineri. Era dreptul lor acesta, nu al meu. Am eşit copleşit şi împovărat de inutilitatea tuturor viselor mele. Am stat o oră în grădina Icoanei. Apoi am luat o maşină să mă duc undeva în oraş, să uit, să aud muzică, zgomot, nebunie. Am văzut-o din maşină şi am oprit în dreptul ei. Am deschis portiera şi i-a şoptit: — Una. A întors capul speriată.

— Te-ai hotărît să te întorci acasă? Ţi-ai lăsat cavalerul singur?

— Ia-mă cu tine, Tiţian. Vrei?

Am primit-o alături de mine. I-am prins capul în palme şi i-am privit ochii.

— Il iubeşti?

— Pe cine?

— Pe tânărul de adineaori. Cred că e Palius, nu!

— Nu-l iubesc.

— Dar ţi-ai mânjit buzele cu sărutarea lui. Una. De ce?

— Pentru că şi tu ţi-ai mânjit trupul cu îmbrăţişările altor femei. Te urăsc, Tiţian...

— Şi eu te urăsc, Una. Mi-e teamă să nu te sugrum cu mâinile astea...

— Aş fi fericită.

Maşina a oprit în dreptul casei mele. Fără să mă întrebe, a venit cu mine.

Ce departe mi se par toate! **Şi totuşi toate acestea s'au întâmplat** eri seară. **A intrat cu mine şi a rămas** în faţa statuii mele, încremenită, tristă, mută, îndârjită. Işi privea trupul dalţuit în piatră. Simţeam că ar fi vrut să-i sfarme şi nu îndrăznea să o facă. Apoi sălbatecă, pătimaşă mi s'a agăţat de grumaz. Plângea, râdea, tremura. Era ca o apă de munte, prăvălindu-şi vijelios cascada valurilor, undeva în adânc.

— Tiţian! Ai mângâiat piatra aceasta şi nu pe mine. Ai iubit strălucirea ei nu şi pe mine. Şi eu sunt aci, aci lângă tine şi tu nu mă simţi, pentrucă ochii tăi nu văd decât icoana statuii tale. Atât. De ce mă dispreţueşti? Nu sunt tânără, nu sunt frumoasă, nu poţi fi mândru de mine, mica ta soţioară! Nu am să te fac de râs. Să ştii. Dacă vei avea reuniuni mari cu lume multă, recepţii, lucrări de acestea caraghioase şi necesare totuşi, nu te voiu incomoda. Voiu încerca însă să fiu la înălţime. Ai să vezi! Să fii mândru de soţia ta, Tiţian.

Cum s'a întâmplat? Nu ştiu. Totul se învârtea în jurul meu în dans drăcesc. Statuia întindea braţele spre mine. — Eu, eu, nu ea... Una era aproape de mine, aproape şi îi simţeam divina fremătare a trupului năvalnic... In peretele divanului era Masca, masca aceea de ceară care rânjea. O auzeam ca prin vis pe Una cum îmi spusese odată: — Mi-e teamă Tiţian, mi-e teamă să nu mor în braţele tale atunci când voiu fi soţia ta...

Vartej... ce vârtej! Tâmplele pocneau ca sub lovituri de ciocane grele. Şi eu îmi duceam mireasa, cu mine, acolo, pe altarul acesta în care se oficiază ritul de totdeauna. Duceam cu mine un trup inert, care se svârcolea numai în icniri lăuntrice, braţele acestea care mă înlănţuiau, ca o menghine, tare, tare, duceam suspinul buzelor ei încleştate.......

...Când m'am trezit, era prea târziu. M'a trezit numai gândul, gândul acela salvator: Una nu e încă soţia mea... O tăetură par'că de coasă retezase năvala sângelui. I-am privit, deşteptat încet din aburul beţiei mele, trupul alb. Era mai frumos decât statuia mea. Şi încet am pus capul pe pieptul, pe inima ei. Voiam să-i aud bătăile inimii ei mici de fată. Şi nu auzeam nimic. Am apăsat urechea pe sân. Şi mi-a răspuns tăcerea. Şi i-am privit atunci ochii. Era întuneric dar ochii ei îi vedeam totdeauna în întuneric. Erau deschişi, largi, largi, imenşi cu o expresie de suprapământească bucurie. I-am ridicat mâna şi mâna ei a recăzut, inertă, ca o bucată de materie mizerabilă, neînsufleţită. I-am luat pumnii delicaţi şi mici să-i încălzesc sub sărutările mele. Dar degetele ei reci nu mai puteau fi încălzite de nimic şi de nimeni.

Nu, Dal. Nu am plâns. Nicio singură lacrimă. Pentrucă am citit atunci în ochii ei ceva ce nu poate minţi. Ochii ei mă chemau, mă aşteptau. Ea murise pentru că trebuia să moară aşa, în braţele mele dar eu, eu o omorîsem. Da. Ştiusem atunci când o duceam spre divan, ştiusem că patul nupţial poate fi pentru ea patul morţii. In secunda aceea teribilă de beţie şi de rătăcire, făptuisem crima aceasta în gândul meu. Caleidoscop, îmi jucase prin faţa ochilor toată povestea asta stupidă şi simplă. Toate privirile ei, toate gingăşiile şi răutăţile ei, sărutarea din parc, icoana tânărului aceluia, setea mea de răzbunare, gelozia cruntă, obsesiunea statuii neterminate şi mai cu seamă, dincolo de toate, stăpânind totul, prezenţa covârşitoare a măştii de ceară, cuvintele auzite din buzele seci: Numai moartea desăvârşeşte totul. Prin moarte, rămâi tu însuţi.

Am veghiat-o până la ziuă eu şi cu bătrânul meu valet. Nu am anunţat pe nimeni. La ce bun. Nici pe tine. In sihăstria mea, nimeni nu mă turbură.

Justin a adus candelabre şi lumânări. Eu am adus dis de dimineaţă flori. Apoi am terminat statuia. E gata acum, Dal. Şi o dăruiesc lumii. Iar pe mine iartă-mă. Mă duc după ea. Acolo unde mă cheamă şi unde nu mai aştepţi nimic.

PETRU P. IONESCU

MASCA de CEARĂ

de PETRU P. IONESCU

Da. Totul este pregătit. Pentru mine de data aceasta. Totul este sfârşit. Şi sunt fericit. O fericire groaznică. Iubita mea e lângă mine. Doarme. E ultimul ei somn, marele somn. În lumina palpândă a lumânărilor, chipul ei e neasemuit de frumos, o frumuseţe care a învins viaţa, care a rămas, care a încremenit, odată pentru totdeauna.

Cu câtă grijă, cu câtă gingăşie am întins'o pe patul ei, pe patul nostru, patul care trebuia să ne fie culcuşul dragostei, cuibul nunţii! După ce lucrul acela s'a întâmplat, lucrul acela care trebuia să se întâmple cu orice preţ, nu mi-a fost frică. Dece să-mi fie frică! Voi veni după ea. E firesc şi necesar să viu şi eu după ea. Ce mai mă opreşte, ce mai mă reţine aci, pe lume? Tablourile mele, statuile mele? Dar o am pe ea! Am chipul ei. Voi da lumii cea mai îngrozitoare şi cea mai desăvârşită operă de artă: chipul iubitei mele, încremenit pentru veşnicie în piatră.

Nu i-am închis ochii! Ochii ei privesc mereu, mă privesc mereu. Sunt în ei. Voi fi mereu. Şi când vor putrezi voi trece din ţărână în spirit, dar voi fi mereu în ochii ei, în spiritul ei. I-am lăsat ochii deschişi. Privesc spre cer. Cât de liniştit şi de dumnezeesc privesc spre cer! Am eşit încet. Mi-era teamă să nu-i turbur somnul acesta, ultimul somn, singurul somn adevărat. I-am sărutat fruntea. Era rece. Dar aşa e fruntea iubitei mele, aşa a fost întotdeauna: Rece. I-am atins cu buzele mele de pară mâinile, neasemuit de frumoasele ei mâini. Şi mâinile erau reci. Dar aşa sunt şi aşa au fost mâinile iubitei mele totdeauna: Reci. Îmi amintesc atât de bine de mâinile ei reci.

— Pin, ia-mi mâinile. Nu vezi că sunt reci! Încălzeşte-le cu buzele tale. Ba nu, lasă-mă mai bine să le pun la pieptul tău. Ce fierbinte e pieptul tău, Pin!

Hi, hi! Ce bună memorie am! Uite ce bine văd toate acestea, ce clar, ce simplu! Îi luam mâinile şi i le sărutam. Apoi le puneam la piept. I le apăsam bine pe piept. Aici, vezi, numai aci unde bate inima mea! Inima mea care bate pentru tine Una. Şi bietele ei mâini tremurau de spaimă şi de bucurie. La plecare, târziu, (ce greu mă despărţeam de tine, Una!) ea îmi întindea mâinile şi-mi îngropam obrazul ars de dor în căucul mic al mâinilor ei reci şi albe.

— Dece pleci? Nu mi s'au încălzit încă mâinile, Pin! Şi dacă pleci, vor fi din nou reci, singure şi triste.

Aşa îmi spunea Una. Şi ochii ei jucau, jucau, în nesfârşite, în inmiite înfăţişări. Dar pe atunci nu venise teribila mea spaimă. Spaima de ochii ei, de frumuseţea demonică a genelor lungi, de strălucirea suprafirească a verdelui aceluia cu înmiite, cu nesfârşite feţe. Eram numai un îndrăgostit. Blestemul artei nu-şi murmurase în urechile mele descântecul, chemarea căreia nu-i poţi rezista...

Am deschis uşa şi am eşit. Ah, lumea! Iată lumea! Trec oameni pe lângă mine, oameni mulţi şi niciunul nu ştie că Una stă întinsă, frumoasă, rece, încremenită aşteptându-şi marele drum, ultimul drum.

Fetiţa vecinului m'a strigat: Domnule Tiţian, Dom'le Tiţian, unde te duci?

Am tresărit. Mi-e dragă fetiţa asta. Aşa va fi fost şi Una acum 10 ani! O fetiţă mică, cu bucle mari, cu ochii largi, deschişi în faţa vieţii, aşteptându-şi ursita. Aşteptându-mă, căutându-mă pe mine.

— Mă duc să iau flori, să caut flori, multe flori, sălbatece flori de câmp...

— Merg şi eu. Mă iei şi pe mine?

Da. Am luat-o şi pe ea. Mi se părea că merg cu trecutul alături, cu trecutul Unei alături. Undeva în depărtare, în necunoscut, în lumină, în soare.

Am strâns de pe câmp flori multe, sălbatece, flori cu miros discret, timid, tare, flori cu scaeţi, cu petale tari şi reci. Reci ca mâinile şi ca fruntea Unei.

M'am întors încet. Nu aveam nevoie să mă grăbesc. Să fiu lângă iubita mea. O aveam cu mine, în mine, sub pleoape, în carne, în sânge. Eu însumi eram ea. Ea era întreagă în mine. Îmi aminteam atât de bine cuvintele ei:

— Suntem una, Tiţian! Eşti eu însumi. Uite. Privesc şi mi se pare că prin ochii tăi privesc. Râd şi mi se pare că e însuşi râsul tău...

Mă întorceam încet cu braţele pline de flori, înţepat, prăfuit, fericit. Nimic nu-mi turbura fericirea. Una nu va mai fi a nimănuia. Taina ochilor ei numai eu o ştiu. Cumplita taină a fiinţei ei numai în mine îşi are dezlegarea şi răspunsul. Era noapte când m'am întors. La uşă am luat florile din braţele fetiţei şi am intrat. Am strigat, încet, duios, să nu o sperii:

— Una, iubita mea. Eşti aci? Ţi-am adus flori.

Nimeni nu mi-a răspuns, pentrucă nimeni nu mai putea să-mi răspundă aci, în lumea aceasta. Singur Justin, bătrânul meu servitor, şedea lângă ea, veghind-o.

Am pipăit trupul Unei. Şi prin întunerec i-am văzut ochii. Ciudat! Totdeauna am putut să-i văd în întunerec. Luminau pentru mine. Ardeau lăuntric pentru mine. Fruntea era rece, foarte rece, mâinile erau reci, picioarele erau reci. Am căzut în genunchi lângă patul ei şi am stat privindu-i ochii încremeniţi, aşa cum voisem. O singură privire. Nu o mie de priviri. Numai pentru mine. Nu şi pentru alţii.

Apoi am aprins lumânările. Lumânări multe, multe, aşezate împrejurul capului ei de demon şi de înger. Să fie lumină multă, multă, multă, să-i văd ochii, neasemuiţii ei ochi. Iar deasupra patului ei mortuar, a patului care trebuia să fie patul nostru nupţial am întâlnit zâmbetul straniu, chinuit, teribil al măştii de ceară. Şi am râs.

Curios! Sunt unii care cred că faptele omului pot fi explicate prin câte un singur motiv, prin câte o singură cauză. Să mori de râs de psihologii aceştia caraghioşi care nu cunosc nimic, nu ştiu nimic...

E târziu. Se lasă, greu, noaptea. Afară vântul bate mereu. E frig şi negru. E toamnă. Şi eu nu am în faţa mea decât o singură noapte. Una singură. Şi în noaptea asta, alături de trupul încremenit al Unei va trebui să-mi scriu povestea. Nu o scriu decât pentru tine prietene, numai pentru tine. Mâine, oamenii legii o vor găsi şi ţi-o vor da. Şi atunci vei şti dece a murit şi dece am murit şi eu.

●

Confesiune! Nu. Povestire simplă, elementară, stupidă, ca şi viaţa. O scriu pentrucă trebue să o scriu. Ca să mă erţi prietene, că nu mai pot continua drumul acesta de nefericire şi glorie până la capăt. Oamenii au nevoie de carne, de ficţiune, de fluzie, de dramă. E în noi o sete de rău şi de frumos care nu se poate stinge niciodată, cu nimic.

Până a nu cunoaşte pe Una, am fost fericit şi simplu. Tu ştii. Nu am trăit decât pentru arta mea. Mi-a plăcut gloria. Şi am avut-o. Mi se spune că sunt azi cel mai mare sculptor al lumii. Şi totuşi eu am vrut să fiu pictor. Dar lumea formelor largi, spaţiale, a avut pentru mine mai multă valoare decât lumea culorilor. Culorile sunt trădătoare şi trecătoare. Nici frunza, nici valul, nici cerul, nici ochii femeilor, nici rozul trandafiriu al obrazului nu rămân. Se schimbă, dispar, se transformă. Şi eu am crezut totdeauna că arta are menirea aceasta de a opri, de a fixa, de a pecetlui în veşnicie aceia ce este trecător şi pieritor. Vezi tu! Chipul tău va pieri. Se va schimba. Dar bustul ce ţi l-am făcut acum un an nu va pieri nicioadată. Am avut şi grija să ţi-l torn în bronz ca să reziste şi micilor mizerii capricioase ale întâmplărilor. Nu va pieri. În el te-am fixat pe tine acel din clipa aceia sau poate acel de totdeauna. Şi când vei îmbătrâni şi mai mult, acum ai 50 de ani ca şi mine, te vei privi şi nu te vei mai recunoaşte. Numai prin mine vei rămâne aşa cum ai fost atunci, anul trecut. Regret că nu ţi-am făcut chipul când erai foarte tânăr. Dar atunci nimic nu era încă format. Deabia veniai în lume. Viaţa nu pusese încă pe figura ta minunată şi tristă pecetea domniei ei absolute. Deabia începeai să fii un om. Acum eşti cu adevărat. Am surprins atunci în privirea ta orgoliul sfânt al răsplătirii pe care amândoi o meritam. Era în anul când intraserăm amândoi pe poarta gloriei, în incinta Academiei, printre Nemuritori. O viaţă de muncă şi de durere răsplătită prin ceeace ne poate da lumea, cât ne poate da.

Eşti fericit prietene, nu-i aşa? Ai cunoscut o iubire tihnită, ai o familie, copii mari pentru care eşti un zeu tutelar. Ţi-ai scris romanele în linişte, în papuci căliduroşi, în faţa biroului tău. Nu ai alergat prin lume. Nu ai căutat imposibilul, nu ai cunoscut aventura, nebunia, rasul spumos, spaima, durerea, haosul, adâncurile imposibil de scormonit, înălţurile imposibil de atins, ca mine. Eu am vânturat şi lumea interioară, şi lumea din afară. Când tu îţi ţineai cursurile, cumpătat, la Universitate, eu alergam nauc. Odată la Spitzberg, în ţara acelui uriaş al formei care a fost Tornwaldsen, altă dată pe malurile Senei ca să stau de vorbă cu Bourdelle sau să visez privind piatra însufleţită din muzeul lui Rodin, alta dată în Spania ca să mă înspăimânt de nebunia lui El Greco, peste o lună în Atena să cutreer Acropolea, cuib de minuni unde a sălăşluit odinioară Phidias şi Praxiteles. Pretutindeni am fost. În Africa să caut Atlantida şi vechiul loc al reginei de Saba, în India să privesc minunea templului din Angkor şi pagodele de pe malul murdar al Gangelui mistic. M'au dus paşii pretutindeni. Căutam marele vis al artei. Şi nu ştiam că va veni pentru mine celălalt vis, cumplitul, care loveşte fără să întrebe, care nimiceşte fără să aştepte.

Iubisem desigur mult. Trecuseră multe femei prin viaţa mea. Niciuna nu m'a reţinut. Din toate am sorbit doar parfumul de o clipă, farmecul de o oră, bucuria de o zi, oaza de linişte de o lună sau tihna pentru noi creaţiuni, de un an. Nu m'am căsătorit ca să nu fiu legat, dar şi pentrucă nu mi se părea necesar să o fac.

Am cunoscut însă în casa ta bucuria căminului. Şi asta îmi era deajuns. Copiii tăi mă iubesc. Oh! îi alint mult, ştiu. Şi mi se pare că erai şi puţin gelos pe mine. Îţi aminteşti de câte ori ne-am hărjonit pe motivul acesta şi cum totdeauna iubita noastră Michaela, fiica ta, îmi lua apărarea şi te făcea, cu acel zâmbet îngeresc pe care numai copiii şi fetele în adolescenţă îl au, „ursuz bătrân".

Nu te invidiam însă pentru fericirea ta absolută. Plecam din casa ta senin şi mulţumit şi mă încuiam aci, în atelierul meu, oarecum laş şi fericit ca un avar, pentru liniştea mea, pentru singurătatea mea absolută.

Când plecam vara pe munte, nu te luam. Tu nu erai obişnuit. Eu aveam muşchii tari şi pieptul larg. Vai! Cu ce frenezie îmi cultivam tinereţea asta întârziată. Ai râs totdeauna de sala mea de gimnastică. Mă înţelegeam mai bune cu Radu, băiatul tău, cu care făceam scrimă şi box, sau cu Michaela, cu care făceam călărie şi nataţie.

— Eşti tare „unchiule" Tiţian, spunea adeseori Radu când câştigam la puncte sau reuşiam o „directă" bine mânuită.

— Eşti formidabil, „mon oncle", gunguria, minunată, Michaela, (cred că a fost şi puţin îndrăgostită de mine fiica ta, Dal, şi o să o doară plecarea mea de mâine!) când o învingeam la galop sau îi furam 25 de secunde din „startul" ei la „brasse" sau la „indiană".

Vezi tu, tocmai această tinereţe întârziată m'a pierdut. Sunt câteva luni de atunci. Era în primăvară. Lucram la marele meu grup acum terminat „Dansul lelelor"'. Mă duceam în fiecare dimineaţă la pădure, pe aci prin preajma Bucureştiului, la Băneasa, la Snagov. Mergeam pe jos multă vreme. Îmi plăcea mângâerea vântului primăverin pe fruntea goală, pe latul pieptului. Aş fi vrut să mă dezbrac, să merg gol, să simt degetele reci şi pătimaşe ale vântului pe trupul meu, ca o îmbrăţişare pasionată de amantă. Cu cei 50 de ani ai mei, mă simţeam tânăr şi viu. Înlăturam din gândul meu umbra aceasta teribilă a spaimei şi a îndoielii. Să fiu tânăr. Să mor tânăr. Să nu îmbătrânesc. Mi-e groază de decrepitudinea aceasta pe care ni-o rezervă destinul. Să nu poţi fi stăpân pe trupul tău, să simţi în carnea şi în muşchii tăi plumbul trist al încremenirii, scârţâitura hilară a articulaţiilor care nu mai au flexibilitate şi vigoare, să fii obligat să stai la gura sobei, înfăşurat în pături calde, suferind de reumatisme, de arterioscleroză, de toate aceste simptome desgustătoare ale bătrâneţei.

Şi într'o dimineaţă am văzut o fată. Mergea în faţa mea. Sau poate mă înşel. Nu era mers. Era un dans suav. Ca şi când ar fi cântat, uşor, fredonat şi ar fi schiţat un nesfârşit cadril cu mersul ei. Nu era prea înaltă. Am zâmbit înveselit de un gând. Îmi vine până la piept. Dacă aş întinde mâna, umerii ei nu ar depăşi unghiul drept al braţului meu cu corpul. Avea picioare minunate şi puternice de fată sportivă. Nu-i puteam vedea faţa. Din spate, aşa cum mergeam în urma ei, îi vedeam însă părul. Era ceva minunat şi unic. O bogăţie de aur rebel. De pe atunci mi s'a părut că părul ei este mai mult o boare, ca o aureolă de lumină imaterială, lăsat mângâerii vântului şi sărutării soarelui.

A doua zi, pe acelaş drum, fără să-mi dau seama, am aşteptat-o. Eşisem exact la aceiaşi oră, fericit şi puţin confuz. Sunt caraghios! Nu e mai mare ca Michaela şi i-aş putea fi tată! Nu ştiu dece m'am simţit ruşinat în clipa aceia faţă de tine. Mă închipuiam îndrăgostit de Michaela, venind să-ţi cer mâna şi auzeam râsul tău mirat şi dezamăgit:

— Eşti nebun, Tiţian! Ai dat în mintea copiilor! Dar asta e „libido" frate, libido facudian! În fine, gânduri neroade. Dar am aşteptat-o. Şi a venit. Când a ajuns la vreo zece paşi de mine, a avut o şovăire. O clipă mi s'a părut că ezită, se opreşte. M'a privit brusc, rece, categoric, a lăsat ochii în jos şi a trecut pe lângă mine drept, cu capul deodată impuns, volunar, înamite. Am stat aşa, încremenit şi includat. Şi instinctiv mi-am pipăit obrazul. Eram neras. Şi am făcut atunci un gest imposibil. M'am uitat în oglinda unei ferestre. Un fior rece a trecut prin mine, ca un fir de gheaţă, dealungul şirei spinării. Eram un domn bătrân, neserios, privind cu prea multă stăruinţă o fată tânără. Ridicula postură, ştii, a „craiului" bătrân! Moment îngrozitor. Dar eram fericit. Îl văzusem faţa. Dar! O, ce fericire stranie, ca o baie rece şi fierbinte, aşa cum făcusem de atâtea ori, la „saaia" în Suedia! Avea o frunte dreaptă, încăpăţânată, gingaşă. O perecne de sprancene dese se îmbinau aproape total la rădăcina unui nasuc tot atât de încăpăţânat ca şi fruntea. Buzele erau groase, carnoase, sensuale, desemnând o gură mică dar neverosimil de voluntară. Ovalul feţei era perfect, aproape un oval de copil. Un puf fin blond, foarte vizibil îi acoperea obrajii şi tâmplele. Ochii erau puţin oblici, ochi de tătăroaică sau de slavă. Privirea! Nu am putut înţelege nimic pentrucă ochii ei, în clipa aceia, nu priveau nimic. Sau poate acea de nedezlegat privire a sfinxului.

Am zâmbit trist. „Micul sfinx". Dar s'a terminat. Maine voi merge pe alt drum. E stupid să ţin aşa calea unui copil. Dar a doua zi eram în acelaş loc. M'a mirat că nu o văd. O, ce nebun am fost! Ma barbierisem, pusesem un costum sport, cu cămaşă deschisă la gât şi-mi numărasem, înmarmurit, câteva firе albe la tâmple pe care le-am smuls cu furie. A, nu! Mă simţeam tânăr, tânăr! Am cotit colţul străzii şi deabia mi-am oprit un ţipăt. Era acolo. Dreaptă, simplă, tare, ca un steag înfipt îndărătnic în pământ, **ma aştepta.** M'a văzut, a mai rămas aşa o secundă ce mi s'a părut un secol şi a fugit. Pur şi simplu, a fugit. A treia zi am ştiut unde şade, iar a patra zi am aşteptat seara şi, fericit şi ruşinat m'am plimbat prin faţa ferestrelor ei. Am îndrăznit să ridic privirea şi am văzut-o. Mi s'a părut atunci că se deschide pământul sub mine. M'a văzut în postura asta ridicolă de licean îndrăgostit...

(Vezi cum îmi place să povestesc toate detaliile astea care pe tine nu te interesează! Dar aci, în faţa mea, neînţeleasă, înconjurată de lumina palidă a lumânărilor, este ea, încremenită pentru totdeauna şi eu am datoria să-ţi explic dece şi cum am ajuns aci. Cum a murit, în braţele mele, Una!)...

...Nu o mai văzusem de multe zile. Băteam drumul ei, şedeam la fereastra ei şi nu o mai vedeam! Sub lumina vrajii ei am lucrat ca un posedat „Dansul lelelor" şi am început acea nebuneasca statuie „Chemarea" care te-a înspăimântat pe tine şi pe alţii şi care era ea, ea, ea, numai ea. Un trup de femeie şi de fecioară care răsare din pământ şi dintre flori, dintre pietre şi şerpi, dintre ape şi colcăiala de larve, pură şi carnală, nemişcată şi mişcată totuşi de toata nebunia chemării iubitului, cu braţele ridicate şi a rugă şi a poruncă, cu capul aplecat pe spate, îndărătnic şi supus, cu gura întredeschisă ca şi când ar fi chemat şi ar fi refuzat totodată prima, nebuneasca sărutare.

Îţi aminteşti! Era în iunie! Mergeam cu tine pe strada când am fugit fără să-ţi spun nici bunaziua! O văzusem pe ea. Era la o staţie de tramvai. M'am suit din mers, calcând picioarele unui calator, am năvălit în interior, am dat gnionţi în dreapta şi stânga şi am ajuns-o. S'a întors şi m'a privit. Şi am încremenit. Voiam să-i spun ceva şi eram mut. O privire de gheaţă. Atât. A închis ochii. I-am văzut numai mâinile cum încleştă un spatar de scaun. Am trecut înainte şi-am scoborît la prima staţie fără a privi în urmă.

(Deabia târziu mi-a spus Una ca atunci era să leşine de bucurie şi ar fi vrut să o iau în braţe, să-i pun capul pe pieptul meu tare şi să-i ţin mana).

Peste două zile, în care timp am văzut-o mereu, acum mă aştepta dacă întârziam, am găsit-o în colţul străzii mele, în micul scuar din faţă, îl ştii. M'a lăsat să mă apropii şi a venit la mine. Mi-a prins simplu şi drăgălaş, reverul hainei şi a şoptit:

— E ruşinos ceeace fac. Dar trebue să te cunosc. Tu nu vei avea niciodată curajul să-mi vorbeşti. De aceia îţi vorbesc eu... Tiţian... Iartă-mă că îţi spun tu şi pe nume. Nu pot altfel. Tremur, nu vezi. Da-mi mana. Ţine-mă, te rog. Mi-e teamă să mă mişc de frică să nu cad. Înţelegi ce-ţi spun! Uite, ce caraghioasă sunt. Mă balbai. Nu, să nu spui nimic. Să nu mă alungi! Aş muri. Ia-mi mâinile, aşa. Sunt reci. Încălzeşte-le. Te iubesc...

(Aşa a început dragostea noastră, Dal, aşa cum îţi spun. Nu am uitat nimic. Toate cuvintele astea au rămas aci în mine. Mi se se pare şi acum că Una se scoală şi mi le spune, ca pe o lecţie învăţată pe de rost).

O, Doamne, ce să fac cu fetiţa asta! I-am mângâiat mâinile şi am rugat-o să se aşeze pe marginea de piatră a havuzului din scuar.

— Fii cuminte te rog! Sunt înspăimântat. Te rog să mă ierţi. Trebuia să fac eu lucrul acela, nu tu... Haide, copil drag şi dulce! E mai bine acum? Ne-am liniştit?

I-am prins bărbia în mână şi i-am ridicat capul în sus spre mine. Şi atunci i-am privit cu adevărat, pentru prima oară, ochii. I-am văzut privirea. Şi m'am cutremurat. O, am ştiut atunci, în clipa aceia unică, Dal, că toată viaţa mea până atunci fusese zadarnică. Căutasem pretutindeni fericirea şi fericirea era aci, în ochii ei, în bucăţica aceasta de trup şi în navala aceasta de suflet şi de dăruire. Am ştiut că pe ea o căutasem în toată lumea, în toate nopţile şi în toate zilele mele, ca să o aflu acum, la bătraneţe, când îmi putea fi copil nu iubită!

(Ştii, Dal: aş vrea ca să fie aci o poveste de dragoste, dar nu e. Pentrucă este o poveste de moarte! O privesc pe Una, aşa cum stă nemişcată şi dreaptă, înconjurată de flori şi lumânări. Dacă se va scula acum! Să vie să-mi ceară ochii, mâinile, sărutările! Iar deasupra patului ei rânjeşte perfid şi fix, masca de ceară!)

Şi dragostea a venit aşa, nu încet, cu pregătiri romantice, ci furtunos, nebuneşte, total. Multă vreme nu am îndrăznit să-i vorbesc de căsătorie. Eram gata să o fac. Şi atunci când i-am spus, a râs şi a refuzat. O! Un râs rău, ironic, batjocoritor.

— Desigur, ţi se pare că sunt prea bătrân pentru tine, Una! Ştiu. Aş putea să-ţi fiu tată.

— Nu, Pin, nu de aceea. (Îmi spusese într'o zi „Pin"! Te văz aşa, înalt, ridicat spre cer, străfulgerat de trăznet, unic, dincolo de lume, cu rădăcina în pământ şi cu fruntea în azur...) Nu de aceia. Nu mă atrage nici bogăţia ta, nici talentul, nici geniul tău. Oamenii spun că eşti cel mai mare sculptor. Dar ce am eu cu sculptura, piatră cioplită şi atâta! Nu m'au ameţit nici gloria nici renumele tău. În prima zi când te-am văzut, nu ştiam cine eşti. Dar te-am iubit de atunci. Cât am plâns, cât m'am sbătut, Pin! Cum să te fac să te uiţi la mine? Tu erai mare, minunat. Îmi place părul tău, tâmplele cu acel puţin păr alb! Şi ochii tăi atât de adânci, atât de stranii. Şi felul cum ridici sprâncenele când eşti serios sau îngândurat. Şi gropiţa asta de aci, din bărbie. Şi trupul tău înalt, vânjos, de altfel. Puţin îmi pasă că eşti bogat, că eşti celebru, că eşti membru la Academie. Ce cauţi tu acolo, Pin! Locul tău e în lume. În vânt, în ger, în ceaţă, în goana clipelor, în iureşul vieţii.

— Dece nu vrei să te căsătoreşti cu mine, Una? Voi vorbi cu mama ta. Trebue. Nu va refuza.

— Ca să înnecăm iubirea noastră în banalitate! După căsătorie nu mă vei mai iubi ca acuma. Ştiu. Lasă-mă să trăesc extazul acesta, Pin! Şi apoi mai este ceva... Mi-e frică...

— Frică? Dece?

— Să nu mor în braţele tale atunci când voi fi a ta...

Nu am dat atenţie atunci cuvintelor ei. Dar i-am privit ochii. Erau trişti, înspăimântaţi, ca de o presimţire teribilă.

Lucram de câtăva vreme la „Chemarea" aceia care era ea însăşi. Şi într'un amurg de seară, a venit la mine. Nici nu auzisem când s'a deschis uşa. A venit în dosul meu, mi-a dat capul pe spate şi m'a sărutat. Ce nebunească sărutare a fost aceia, Dal! O muşcătură violentă, furtunatecă, aşa cum era ea însăşi. Am avut o clipă de cumplită îndoială. Ce fusese asta! Cum era cu putinţă ca o fată care nu cunoscuse nimic din minunile violente ale dragostei, să sărute aşa! Am sărit în picioare şi am privit-o! Tremura toată. Şi ochii erau pătimaşi şi cruzi, ca ochii reptilelor. M'a înspăimântat privirea acea de rătăcire şi de cumplită luciditate tot odată.

— Cine eşti? am strigat, ca scos din minţi. Pe câţi alţii ai sărutat aşa, înaintea mea?

A tresărit ca deşteptată din vis. M'a privit buimacă:

— Am făcut ceva rău, Pin? Am greşit? Nu. Pe nimeni. Tu eşti singurul, unicul,

Am căzut în genunchi în faţa ei.

— Una! Iartă-mă. Dar vezi, sărutarea asta... nu ştiu ce să zic!

— Ia-mă în braţele tale, Pin. Să fiu o pasăre mică pe ramurile braţelor tale tari. O, cum te iubesc, Pin! Mi-e groază de iubirea asta! Mi-e teamă să te privesc. Mi-e teamă să mă atingi. Şi totuşi vreau. Te vreau. Nici nu ştiu dacă totul ce se petrece este aevea. Voi deschide ochii şi nu vei mai fi. Şi nu vreau să pieri. Nu. Mă doare apropierea ta şi o caut. O doresc. Te privesc şi simt cum înghieţ de spaimă şi de bucurie. Fiecare părticică a trupului tău cheamă şi cere. Din fiecare aud izbucnirea unui gemăt, simt unduirea unei emanaţii care mă captivează şi mă îmbată..

Vorbea privind în ochii mei. Şi privirea ei era mereu alta... Am întors capul spre statue. Aş fi vrut să aud din gura ei părerea. A privit şi ea şi ochii i-au strălucit de ură.

— Sparge statuia, Tiţian! Te rog. Nu vreau să faci din mine o operă de artă.. Nu vreau decât să mă iubeşti. Atât. Dacă mă iei drept motiv de inspiraţie, nu pe mine mă iubeşti, ci opera ta. Şi nu vreau. Nu vreau. Alege între mine şi ea. Pentrucă atunci când opera îţi va fi terminată, pe mine mă vei alunga ca pe o otreapă. Îţi voi servi numai pentru asta. Atât. Şi lumea va mai admira o operă fără să ştie că sub recele ei stă svâenirea vieţii mele fierbinţi. Alege între statue şi mine. Între carne şi piatră. Între sufletul meu şi inspiraţia ta.

Nu o mai priveam. Ochii mei rătăceau pe liniile încă informe ale statuii. O, ea nu înţelegea nimic, nimic. Ea nu înţelegea că tocmai această covârşitoare dragoste voiam să o torn, picătură cu picătură, în opera asta a mea. Ca să nu piară. Ca să dăinue. Iubirea noastră nu putea fi veşnică prin noi, ci prin ceeace voi putea eu să transfigurez, să sorb din ea pentru a o face veşnică prin piatra asta fără suflet şi căreia îi voi da suflet, fără formă şi care va găsi forma sub degetele mele, fără viaţă şi care va fi vie prin clocotul pasiunii ce mă chinue. Să fixez, să încremenesc încă nu un moment, nu un simbol ci tot misterul, toată vraja, toată sălbateca măreţie a Chemării. Dar ea nu înţelegea asta. Şi avea dreptate să nu înţeleagă. Ea era Chemarea concretă, vie, carnală şi eu voiam să o preschimb în ceva abstract, veşnic, spiritual. Ea era om şi trăia în marginile lumii omului şi eu o vedeam înger, în buza de spaimă a azurului şi a visului.

Am mângâiat înfiorat piatra rece. Şi atunci ochii mei au întâlnit, acolo, în perete, deasupra divanului, chipul acela straniu. O mască mortuară. Poate aceia a lui Voltaire sau a lui Richelieu sau a lui Carol al XII-lea sau a lui Filip al Spaniei. O mască teribilă, colţuroasă, o mască mortuară şi care era vie totuşi.

M'am dus şi am luat-o în mână. Am pus-o pe genunchi şi am privit-o. Eram singur. Una plecase. Nici nu ştiam când plecase. Mă lăsase, aşa, în lumea mea de piatră, de forme, de spaţiu.

Ciudat! Cât era de vie masca aceasta! Ştii modul? Deasupra chipului celui mort se toarnă ceară topită după ce figura a fost mai întâi unsă un un strat de vaselină sau grăsime. După ce s'a răcit, se scoate şi apoi în tiparul acesta, în „negativ", se toarnă ghips. Apoi forma de ghips poate fi înlocuită, printr'un procedeu invers, de data aceasta în humă, cu o reproducere în bronz.

Pomeţii obrazului erau proeminenţi. Nasul acvilin era neverosimil de veridic. Buzele strânse puternic deasupra unei bărbi de o rară energie, aveau un zâmbet uluitor de concret. Pleoapele erau închise. Am luat chipul acesta şi l-am modelat. Era un exemplar în ghips. Am deschis pleoapa şi am fixat, printr'un singur punct, în gol, în adâncime, ochiul. Şi deodată totul a căpătat viaţă. Simţean că ochiul acela mă priveşte. Îmi vorbeşte.

Deabia atunci s'au deschis buzele. Da. Le-am văzut deschizându-se, sub ochii mei. Dedesubtul lor au rânjit două şiruri de dinţi ascuţiţi şi gălbui.

— Dintre toţi acei la care te-ai gândit, pot fi oricare dintre ei. Voltaire, Richelieu, Filip, Savonarola, Carol al Suediei. Voltaire, am râs de toată gugumănia lumii dar am căutat marea, absoluta înţelepciune. Richelieu, am mânuit stupiditatea oamenilor dar am visat cel mai mare vis: întruparea divinităţii pe pământ. Filip, am scrâşnit în hohot nebunesc în deliciul sanguinar al Inchiziţiei dar am râvnit înscăunarea catolicismului absolut, domnia spiritului asupra cărnii. Savonarola, nu am cunoscut nici râsul, nici plânsul ci numai teribila armă a cuvântului şi puritatea ascezei pentru mâintuirea omului din păcat. Sub toate chipurile am fost acelaş: neîmplinita căutare.

— Şi totuşi, am răspuns cu calm, continuând să-mi ţin pe genunchi acest cap care vorbea, e linişte, împlinire, împăcare, desăvârşire pe chipul tău, mască mortuară. Dece?

— Dece? Hi, hi, hi! Pentrucă deabia în clipa aceasta, clipa morţii mele, sunt cel adevărat. Mulţi artişti au încercat să-mi plăsmuiască chipul. Champeaux, Velasquez, Tiţian. Au surprins momente, aspecte, părţi. Şi nu au putut surprinde totul, pentrucă niciodată în viaţă nu suntem deplini noi. Până în ultima oră şi tot mai avem ceva nou înaintea noastră. Viaţa. Până în ultima clipă, căutăm. Nu suntem desăvârşiţi. Nu suntem noi.

— Dar desăvârşirea aceasta trebue să o dea arta, am ripostat. Ea singură transfigurează şi fixează.

(Urmare în pag. 5-a)

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL" BUCUREŞTI, STR. BREZOIANU 23

Taxa poştală plătită în numerar conform aprobării dir. G-le P. T. T. Nr. 24.484.939